

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ БОШ ПРОКУРАТУРАСИ
АКАДЕМИЯСИ**

ЖАББОРОВ НОЗИМЖОН ҚОСИМОВИЧ

**ЖИНОЙЙ ЙЎЛ БИЛАН ТОПИЛГАН АКТИВЛАРНИ
ҚАЙТАРИШДА ИЖРО ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ
МАСАЛАЛАРИ**

мавзусида ёзилган

МАГИСТРЛИК ДИССЕРТАЦИЯСИ

ТОШКЕНТ–2020

МУНДАРИЖА

КИРИШ	
I БОБ. ЖИНОИЙ ЙЎЛ БИЛАН ТОПИЛГАН АКТИВЛАРНИ ҚАЙТАРИШНИНГ УМУМИЙ АСОСЛАРИ	
1.1. Жиноий йўл билан топилган активлар тушунчаси.....	
1.2. Жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришда мажбурий ижро ҳаракатлари ва унинг ҳуқуқий асослари.....	
1.3. Жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш масалалари бўйича ҳалқаро тажриба.....	
II БОБ. ЖИНОИЙ ЙЎЛ БИЛАН ТОПИЛГАН АКТИВЛАРНИ ҚАЙТАРИШДА ИЖРО ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ, МАВЖУД МУАММОЛАР ВА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	
2.1. Жиноий йўл билан топилган активларни хатлаш, ҳисобини юритиш ва қайтариш муаммолари.....	
2.2. Жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришда ҳалқаро ҳамкорлик механизмларини жорий этиш ва миллий қонунчиликни такомиллаштириш.....	
ХУЛОСА	
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	
ИЛОВАЛАР	

КИРИШ

Диссертация мавзусининг асосланиши ва долзарблиги. Дунёда жиноий йўл билан топилган мол-мулкни легаллаштиришга қарши курашиш, коррупцион жиноятларнинг олдини олиш ва глобал хавфсизлик масалалари билан бирга иқтисодий барқарорликни таъминлаш, шунингдек жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш, кўплаб халқаро ташкилотлар ҳамда бирлашмалар фаолиятида кенг қамровли илмий ва амалий тадқиқотлар ва муҳокамалар мавзуси ҳисобланади.

Жаҳоннинг ривожланган давлатларида жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш бўйича тадқиқот ишлари амалга оширилмоқда. Жиноий йўл билан топилган мол-мулкни легаллаштириш нафақат товар-пул ва молия муносабатлари балки жамиятнинг ижтимоий соҳасига таҳдид соладиган давримизнинг тан олинган муаммоларидан бири ва глобал молиявий тизимни криминаллаштириш жараёни бўлиб, бу ўз навбатида жамият ҳаётининг турли соҳаларида уюшган жиноятчиликнинг пайдо бўлиши ва фаолият кўрсатиши учун зарур шарт-шароит яратиши билан хавфлидир.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаб ўтганларидек “Давлат хизмати институтини ислоҳ қилиш, коррупцияга қарши таъсирчан кураш механизмларини жорий этиш керак. Бугун ҳаётнинг ўзи биздан профессионал, тезкор ва самарали давлат хизмати тизимини шакллантириш, янгича фикрлайдиган, ташаббускор, эл-юртга садоқатли кадрларга кенг йўл очиш бўйича самарали тизим ишлаб чиқишни талаб этмоқда”¹.

Давлатимиз раҳбарининг 2018 йил 23 майдаги “Бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини тубдан ошириш ва иқтисодий жиноятларга қарши курашиш механизмларини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5446-сонли

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

фармонига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси хузуридаги Солиқ, валютага оид жиноятларга ва жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш департаменти Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси хузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти этиб қайта ташкил қилиниб, амалий фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган кенг қамровли ислохотлар амалга оширилмоқда.

Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш билан боғлиқ ишлар бўйича мусодара қилишга оид суд қарорлари ижросини таъминлаш агар ноқонуний ўзлаштирилган пул маблағлари ва қимматбаҳо қоғозлар чет эл ҳудудидаги банк ҳисоб рақамларида сақланаётган, турли хил шаклдаги мулк ёки кўчмас мулк чет эл ҳудудида жойлашган бўлса, ушбу тоифадаги қарорлар ижросини чет эл ҳудудида таъминлаш жуда мушкул ва амалиётда бир қатор қийинчиликларни келтириб чиқаради.

Бу эса жиноий даромадларни легаллаштириш орқали четга чиқиб кетган активларни қайтариш билан боғлиқ фаолиятга илғор тажрибалар, иш усуллари ва инновацион технологияларни жорий этиш бу борадаги фаолият самарадорлигини ошириш ҳамда ўзаро мақсадли ҳамкорликни ташкил этишда хорижий давлатлар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари иштирокининг самарадорлигини оширишни тақозо этганлиги боис, мазкур фаолиятни такомиллаштириш учун илмий тадқиқот ўтказиш заруриятини тақозо этади.

Ўзбекистон Республикасининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги 2001 йил 29 августдаги ЎРҚ-258-сонли қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишда мол-мулкни реализация қилиш тартиб-таомилларини тубдан такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 27 июлдаги ПҚ-3149-сонли ва “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол

тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги 2018 йил 22 январдаги ПФ-5308-сон фармонлари шунингдек Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги давлатлари ўртасидаги “Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисида”ги (1993 йил 22 январдаги Минск Конвенцияси) ҳамда Кишинев Конвенцияси (2002 йил 7 октябрь), “Жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам тўғрисида”ги Бирлашган Араб Амирликлари ўртасида имзоланган (2014 йил 11 ноябр Абу Даби) шартномаси ҳамда соҳага доир бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқот объекти жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш ва мусодара қилишга оид суд қарорлари ижросини таъминлаш жараёнида юзага келадиган ижтимоий муносабатлар ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предметини жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш масалаларини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларининг уларни қўллаш бўйича фаолияти ташкил этади.

Тадқиқотнинг мақсади жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш тартибини белгиловчи ҳуқуқий нормалар ва уларни қўллаш амалиётини, шунингдек мамлакатимизда ушбу муносабатларнинг ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш бўйича тавсияларни ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари белгиланган мақсадни амалга оширишга қаратилган бўлиб, қуйидагилардан иборат:

- жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришга оид суд қарорлари ижросини чет эл ҳудудида таъминлаш соҳасида давлатлар ва уларнинг ваколатли органлари ўртасидаги халқаро ҳамкорликнинг ҳуқуқий моҳиятини очиқ бериш, ушбу институт ва унинг муҳим хусусиятларининг таърифини шакллантириш;

- активларни қайтаришда уларни кузатиш, жиноят иши юритувидаги процессуал ҳаракатлар ҳамда суд қарорлари ижросини таъминлашда хорижий мутахассислар фикрини инобатга олган ҳолда, ушбу ваколатларни амалга оширишга масъул органларни аниқ белгилаш;

- чет элдаги активларни қайтаришда илғор амалий тажрибага эга бўлган хорижий давлатларнинг амалиётидан фойдаланиб, ўрганилаётган ҳуқуқий муносабатлар соҳадаги халқаро ҳамкорлик самарадорлигига ижобий ва салбий таъсир кўрсатадиган сабабларни аниқлаш ва мамлакатимизга тегишли тажрибани ўзлаштиришнинг мақсадга мувофиқлигини аниқлаш;

- активларни қайтариш билан боғлиқ суд қарорларини ижро этишга оид миллий қонунчилик ва унга боғлиқ соҳалар, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг ўзаро халқаро ҳуқуқий ёрдам соҳасидаги ҳукуматлараро битимларининг самарадорлигини аниқлаш, уларни такомиллаштириш бўйича таклифларни шакллантириш.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги.

Тадқиқот ишида миллий суд қарорларининг чет ҳудудидаги активлар мол-мулкларни қайтаришга оид ижро ҳужжатларини шунингдек чет эл судларининг ушбу тоифадаги ижро ҳужжатларини тан олиш ва ижрога қаратиш, бу борадаги асосий жиҳат халқаро ҳамкорликни амалга оширишда тавсиялар, мол-мулк мусодараси билан боғлиқ мажбурий ижро ҳаракатлари: мол-мулкни хатлаш, банд солиш, сақлаш, баҳолаш ва реализацияси каби процессуал ҳаракатларни амалга оширишнинг миллий қонунчилик ва халқаро стандартлари чуқур таҳлил қилинган.

Тадқиқот мавзуси бўйича адабиётлар таҳлили. Жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришда ижро ҳаракатларини амалга ошириш масалалари мамлакатимизда тадқиқот объекти сифатида ўрганилмаган.

Жиноий йўл билан орттирилган активларни қайтаришга оид рус олимлари Д.А.Кунев, П.Н.Кобец, С.С.Улюкаевларнинг диссертация ишлари, шунингдек Жаҳон банки, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг

Гиёҳванд моддалар ва жиноятчилик бўйича Бошқармаси билан биргаликда 2007 йил ўзлаштирилган мулкларни қайтариш (**StAR Ташаббуси**) дастури томонидан соҳадаги халқаро тажриба ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Бироқ юқорида номлари келтирилган олимларнинг илмий ишлари ва халқаро ташкилотлар тавсиялари масаланинг умумий жиҳатлари яъни, активларни кузатиш, ноқонуний эканлигини аниқлаш, ноқонуний ўзлаштирилган пулларни музлатиш, жиноятни фош этиш, айбдорларни аниқлаш, далиллар тўплаш, исбот қилиш, жиноятчини қидириш, экстрадиция ва бошқа процессуал ҳаракатларга бағишланган бўлиб, жиноят ишлари бўйича судларнинг активларни қайтаришга оид ижро ҳужжатларини ижро этиш масалаларига қиёсий-ҳуқуқий таҳлил асосида комплекс ёндашилмаган. Шу сабабли мазкур масалани комплекс тадқиқ этиш долзарб аҳамиятга эга.

Тадқиқот услублари. Тадқиқот олиб боришда қиёсий-ҳуқуқий, тарихий, тизимли-тузилмавий, мантиқий, илмий манбаларни комплекс тадқиқ этиш, индукция ва дедукция, статистик маълумотлар таҳлили каби усуллар қўлланилган.

Тадқиқот натижаларининг назарий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот ишининг назарий аҳамияти ундаги қоида ва ҳулосалар Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги қонуни, Ўзбекистон Республикасининг жиноий йўл билан топилган мол-мулкларни легаллаштиришга қарши курашиш ҳамда мусодара ва активларни қайтариш билан боғлиқ ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги икки томонлама халқаро шартномаларни амалиётга тўғри қўллаш ва янада ривожлантириш учун тавсияларни, шунингдек қонунчиликда қўлланилиши мумкин бўлган ҳуқуқий масалаларни такомиллаштириш бўйича тавсияларни ўз ичига олади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти қонун ижодкорлиги фаолиятида хусусан, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тайёрлаш ҳамда уларга

Ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш жараёнида қонунни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда ҳамда олий юридик таълим муассасаларида халқаро хусусий ҳуқуқ, англо-саксон ҳуқуқ тизими ва қонунчилиги, шунингдек миллий жиноят ижроия қонунчилиги, суд қарорларини ижро этиш соҳасидаги фанларни ўқитиш ва ушбу фанларни ўзлаштирилишига чуқур эътибор берилишига хизмат қилади.

Тадқиқот иши тузилмасининг тавсифи. Тадқиқот иши кириш, иккита боб, бешта параграф, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Тадқиқот ишининг ҳажми **70** бетни ташкил этади.

I БОБ. ЖИНОЙ ЙЎЛ БИЛАН ТОПИЛГАН АКТИВЛАРНИ ҚАЙТАРИШНИНГ УМУМИЙ АСОСЛАРИ

1.1. Жиноий йўл билан топилган активлар тушунчаси.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 53-моддасига мувофиқ мамлакат иқтисодиётининг негизини турли шакллардаги мулк ташкил этади. Мулк ҳуқуқи мутлақ ҳуқуқ ҳисобланадики, у бу ҳуқуқни бузадиган ҳар қандай ҳаракатларни тақиқлашни тақозо қилади.

Жамиятда мулк ҳуқуқини эъзозлаш вазияти вужудга келтирилиши лозимлигини, унга нисбатан ҳар қандай тажовузларнинг содир этилиши муқаррар жавобгарликка ва жазога тортилиши кераклигини таъкидлаш лозим.

Ҳозирги даврда давлатимизнинг ташқи сиёсатидаги устувор йўналишлардан бири бу интеграция жараёни иштирокчилари ўртасидаги савдо-иқтисодий ва маданий алоқаларни ривожлантиришга асосланиб, жаҳон ҳамжамияти мамлакатлари билан муносабатларни янги босқичга кўтаришдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга қилган мурожаатномаларида давлат активлари тартибсиз бошқарилаётгани ҳам самарадорликка салбий таъсир кўрсатаётганлиги, шунингдек, мавжуд тизимни тартибга солиш мақсадида Давлат активларини бошқариш маркази фаолиятини тубдан такомиллаштириш, уни мустақил агентлик этиб қайта ташкил этиш лозимлиги, Агентлик давлат мулкани бошқариш, давлат корхоналарини ислоҳ қилиш, акция ва облигациялар чиқариш йўли билан уларни молиявий соғломлаштириш, хусусийлаштириш жараёнларига бош-қош бўлиши хусусида таклиф билдирилган эди².

Ушбу таклифлар натижаси ўлароқ, 2019 йил 14 январда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Давлат активларини бошқариш,

² Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномасидан (2018 йил 28 декабрь).

монополияга қарши курашишни тартибга солиш тизимини ва капитал бозорини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 5630-сонли Фармони қабул қилиниб, унга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 15 майдаги “Ўзбекистон Республикаси давлат активларини бошқариш агентлиги фаолиятини ташкил этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги 404-сонли Қарори қабул қилинди. Мазкур Қарор билан тасдиқланган Низомда Агентликнинг мақоми, асосий вазифалари, фаолият йўналишлари, функциялари, ҳуқуқлари, жавобгарлиги, фаолиятини ташкил этиш ва ҳисобот бериш тартиби белгиланган³.

Актив – (лотинча *activus* - ҳаракатчан) 1) ташкилотнинг ҳар қандай мулки: машина ва ускуналар, бинолар, банк омонатлари ва қимматли қоғозларга сармоялар, патентлар; 2) корxonанинг моддий ва номоддий қийматларини акс эттирувчи бухгалтерлик баланси қисми (гудвилл); ишлаб чиқариш жараёнидаги ролига мувофиқ гуруҳлаштирилган воситаларнинг таркиби, жойлаштирилиши ва фойдаланилишини характерлайди; 3) баъзи баланс турларида даромадларнинг харажатлардан ошиши (тўлов баланси ва ҳ.к.)⁴.

Шунингдек, активлар банк ҳисобварақларидаги пул маблағлари, қимматбаҳо қоғозлар, кўчмас мулк, транспорт воситалари, санъат буюмлари, қимматбаҳо металллар ҳам бўлиши мумкин.

Барча активлар учта асосий шаклга эга:

- моддий;
- номоддий;
- молиявий активлар.

³ 15 май 2019 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси давлат активларини бошқариш агентлиги фаолиятини ташкил этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги 404-сонли Қарори билан тасдиқланган Низом.

⁴ Иқтисодий атамалар луғати <http://www.bizplan.uz/theory/dictionary/?filter2=A-Z>

Моддий активлар бу шахсининг мулки ускуналар, ёқилғи, мебел, бинолар, асбоблар аниқ хусусиятларга эга бўлган ташкилот мулки объектлари, бинолар, автомобиллар, товарлар, хомашё ва маҳсулотлар.

Номоддий активлар мавҳум бироқ маълум қийматга эга. Масалан:

- патентлар, савдо маркалари, интеллектуал мулк ҳуқуқлари;
- ер қабридан фойдаланиш ҳуқуқи;
- лицензиялар ва рухсатномалар;
- формулалар, дастурий маҳсулотлар, технологиялар ва бошқа шунга ўхшаш товар-моддий бойликлар.

Молиявий активларга молия ташкилотларидаги депозитлардаги ссудалар, бошқа ташкилотларнинг акциялари ва облигациялари каби пул маблағлари ва уларнинг эквивалентлари киради.

Активлар товар айирбошлаш ва бизнес жараёнларида қатнашиш хусусиятига қараб, айланма ва айланмадан ташқари активларга бўлинади.

Айланмадаги активлар битта ишлаб чиқариш ёки тижорат циклида тўлиқ ишлатиладиган мулк турлари, қайта ишлашдан кейин тайёр ва қўшимча маҳсулотга айланадиган ишлаб чиқариш учун хомашё айланма активларнинг ёрқин намунасидир. Айланма активлар, шунингдек, ходимларнинг иш ҳақини тўлаш, хом ашё сотиб олиш, молиявий мажбуриятларни тўлаш ва ҳоказолар учун ишлатиладиган компания ҳисобидаги пулларни ўз ичига олади.

Айланмадан ташқари активлар шаклини ўзгартирмайди ва сарф қилинмайди. Улар харажатларни аста-секин тайёр маҳсулотга ўтказиб, бир неча ишлаб чиқариш цикллари устида ишлайди.

Узоқ вақт давомида ишлаб чиқариш жараёнини таъминлайдиган мулкларга:

- бино ва иншоотлар;
- автомобиллар ва бошқа мобил ускуналар;
- ишлаб чиқариш ускуналари;

- қимматбаҳо ва узоқ вақт давомида ишлатиладиган асбоб, ускуналар ва шунга ўхшаш нарсалар киради.

Айланмадан ташқари активлар таркибига номоддий активлар, узоқ муддатли берилган кредитлар, ижарага берилган ускуналар, қимматли қоғозлар, депозитлар ва бошқа молиявий воситалар ҳам киради.

Активларнинг таснифи ва уларнинг хусусиятларини фарқлаш тижорат ташкилотининг фаолиятини аниқ иқтисодий кўрсаткичлар бўйича ҳар томонлама баҳолаш имконини беради.

Халқаро тажрибада активларни жиноий йўли билан орттиришнинг ўғрилиқ ёки ноқонуний ўзлаштириш, талон-тороғ, фирибгарлик, алдаш, адаштириш, пора бериш, мансаб ваколатидан ғаразгўйлик мақсадларида фойдаланиш, маҳаллий давлат хизматчиларини пора эвазига оғдириш, халқаро давлатлар ёки халқаро ташкилотлар хизматчиларини пора эвазига оғдириб олиш, хизмат мавқеидан шахсий манфаатларда фойдаланиш, жиноий даромадларни легаллаштириш, яшириш, эгаллаш, эгалик қилиш ёки улардан фойдаланиш, давлат харидлари қоидаларини бузиш каби усуллари мавжуд⁵:

Жиноий йўл билан топилган активлар атамаси мазмун ва моҳиятини ёритишда Ўзбекистон Республикасининг 26 август 2006 йилдаги “Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 7 июлдаги “Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши Конвенциясига (Нью-Йорк, 2003 йил 31 октябрь) Ўзбекистон Республикасининг қўшилиши тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 243-моддаси яъни жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришда ифодаланган жиноий қилмиш учун жавобгарлик билан бевосита боғлаш мумкин.

⁵ Жан-Пьер Брюн Ларисса Грей Кевин Стивенсон Клайв Скотт “Руководство по возврату активов для специалистов- практиков” 2012 г.

Ўзбекистон Республикасининг 26 август 2006 йилдаги “Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни мақсади жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат бўлиб, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ва ундан ташқарида Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи Ўзбекистон Республикаси фуқароларига, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга, юридик шахсларга, уларнинг филиаллари ҳамда ваколатхоналарига, шунингдек Ўзбекистон Республикаси ҳудудида пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операциялар ўтказилиши устидан назоратни амалга оширувчи давлат органларига нисбатан татбиқ этилади⁶.

Жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашни ташкил этиш бўйича фаол иш олиб борган дунё ҳамжамиятининг барча мамлакатларидан шубҳасиз, АҚШ қонунлари энг тажрибалиси ҳисобланади чунки бу мамлакатда "ноқонуний пулларни" ювишга қарши фаол кураш 1970 йилда бошланган. Айнан шу йили АҚШ Конгресси кўриб чиқиладиган ҳодисага қарши кураш соҳасида замонавий давлат сиёсатини шакллантириш учун асос бўлиб хизмат қиладиган учта қонунни қабул қилди - "Уюшган жиноятчиликка қарши курашиш тўғрисида", "Гиёҳванд моддалар тарқалишини универсал назорат қилиш тўғрисида", "Банк сирини тўғрисида". шу вақтга келиб, Америка Қўшма Штатлари ушбу ноқонуний фаолиятда махфий банк депозитларидан фойдаланиш ҳақида жиддий ташвишлана бошлади. Хусусан, бундай ҳисобварақлардан солиқларни

⁶ Ўзбекистон Республикасининг 26 август 2006 йилдаги “Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни 1-1¹-моддалари.

тўлашдан бўйин товлаш, ноқонуний йўл билан олинган маблағларни тақсимлаш, ички савдо қоидаларини бузишда фаол фойдаланилган. “Банк сири тўғрисида” ги қонун ҳужжатлари ноқонуний фаолиятнинг олдини олиш ва тергов қилишда асосий тўсиқ бўлган, чунки мустақил бўлган банклар ўз мижозларининг ҳисобварақлари тўғрисида маълумот беришга қонуний мажбурият олмайдилар. Германияда жиноятлардан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши кураш 1992 йил 15 июлда қабул қилинган "Гиёҳвандлик воситалари ва бошқа уюшган жиноятчиликнинг ноқонуний савдосига қарши курашиш тўғрисида" ги қонун қоидалари қабул қилинганлиги муносабати билан жиноий қонунчиликка ўзгартишлар киритилган. Хусусан, Германия Жиноят кодексининг 261-моддаси пул ювиш ва мулкый имтиёзларни яшириш учун жавобгарликни кўзда тутди. Германия Жиноят кодексининг 261-моддасида, ушбу моддада кўрсатилган ноқонуний хатти-ҳаракатлардан бири натижасида олинган даромадни, унинг келиб чиқишини яширган ёки ушбу объектнинг келиб чиқиши, унинг жойлашган жойи, мусодара қилиниши, олиб қўйилиши ёки сақланиши ёки бундай объектнинг сақланиши ёки сақланишига тўсқинлик қиладиган ҳар қандай шахс жавобгар бўлади⁷.

Дунёга машҳур **KPMG** аудиторлик компанияси томонидан олиб борилган тадқиқотларга кўра, активларни ўзлаштириш бўйича корхона ва ташкилотларнинг мол-мулкани талон-торож қилиш, оширилган нархларда харидлар амалга ошириш, компания харажатларини манипуляция орқали бошқариш, моддий бойликлар ва махсулотларни талон-торож қилиш, скимминг (банк пластик карточкалари орқали фирибгарлик) ҳамда ташқи аралашувлар орқали содир этиладиган ўғирликлар каби усулларида фойдаланиб амалга оширилади. Бундай усуллар орқали ноқонуний яъни жиноий йўл билан бойлик ортиришга асосан ички бошқарув тизимининг заифлиги ва назорат мавжуд эмаслиги ва ниҳоят ходимларнинг ишга

⁷ “Опыт США и Германии в сфере борьбы с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем” МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «СИМВОЛ НАУКИ» №2/2016 ISSN 2410-700X.

нисбатан ҳалол ва виждонан ёндашмаслиги каби омиллар сабаб бўлиши аниқланган⁸.

Давлат активларини ўзлаштириш муаммосини ҳал қилиш мақсадида Жаҳон банки, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Гиёҳванд моддалар ва жиноятчилик бўйича Бошқармаси билан биргаликда 2007 йил сентябр ойида ўзлаштирилган мулкларни қайтариш (**StAR Ташаббуси**) дастурини бошлади.

StAR Ташаббуси маълумотларига кўра, ўзлаштирилган давлат активларини қайтариш жаҳон мамалакатлари учун жуда жиддий муаммо ҳисобланиб, ҳар йили давлатлар **1 триллиондан 1,6 триллион** долларгача маблағ йўқотадилар. Ривожланаётган мамлакатларда ҳар йили **40 миллиард доллар** пул маблағлари чет элдаги банклар ҳисоб рақамларига ўтказилиб ноқонуний ўзлаштирилади бу кўрсаткич эса **240 миллион** одам яшайдиган дунёдаги энг камбағал **12** та мамлакатнинг йиллик ялпи ички маҳсулотига тенг ва уларнинг аниқ қийматини аниқлаш имконияти мавжуд эмас⁹.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 243-моддаси мазмунига кўра, даромадларни легаллаштириш деганда айбдор томонидан жиноий фаолият натижасида ортирилган мулк (пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк)нинг келиб чиқишига қонуний тус берилиши тушунилади.

Мулк объекти сифатида бундай ҳолларда Фуқаролик кодекси 169-моддасида назарда тутилган ҳар қандай мулк бўлиши мумкин. Бундай мулкка қонуний тус бериш пул маблағлари ёки бошқа битимлар амалга оширишда ифодаланади. Молиявий операцияларга капитал маблағларни ҳаракатлантириш юзасидан амалга ошириладиган операциялар, жумладан, пул маблағларини ҳисобга киритиш, уларни турли банклардаги жамғарма ҳисобварағларига бўлиб жойлаштириш, бошқа валютага ўтказиш, қонунсиз топилган пулларга қимматли қоғозлар сотиб олиш, пул

⁸ Global Profiles of the Fraudster, KPMG International, 2016

⁹ UNODC and The World Bank, "Stolen Asset Recovery (StAR) Initiative: Challenges, Opportunities, and Action Plan" (World Bank, Washington, DC, 2007), p. 10, citing Raymond Baker, *Capitalism's Achilles Heel: Dirty Money and How to Renew the Free-Market System* (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2005).

маблағларини банкдаги жамғарма ҳисобварағига қайтариш мақсадида чегарадан ташқарига чиқариш ва ҳ.к. Битимлар орқали содир этиладиган легализация деганда, фуқаролик ҳуқуқидаги сингари тузиладиган олди-сотди, қарз, ҳадя, гаров, ижара, айирбошлаш ва ҳ.к. шартномалар тузилиши тушунилади.

Бошқа бир қатор давлатлар жиноят қонунида эса бу жиноят содир этиш усулига кўра бир неча кўринишлари алоҳида кўрсатилади. Масалан, Корея Республикаси Жиноят кодексига “Ўғирланган мулк билан боғлиқ жиноятлар”, Исроил Жиноят қонунида “Ўғирланган мулк” ва Россия Федерациясининг жиноят кодексига жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жинояти “иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноятлар” туркумига киритилган ва жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жинояти шахсан жиноят содир этиш орқали топилган даромадларни легаллаштириш ва бошқа шахслар томонидан жиноят содир қилиш орқали топилган даромадларни легаллаштириш каби кўринишларини фарқлайди.

Халқаро ҳуқуқ доктринаси ва амалиётида эса жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш “пулларни ювиш, тозалаш” сифатида эътироф этилади ҳамда наркотрафик, порахўрлик, ўғрилик ва бошқа ноқонуний ҳаракатлар натижасида олинган пул маблағларининг “ҳақиқий” кўринишини яшириш мақсадида қонуний молия тизимидан фойдаланиш сифатида баҳоланади.

Жиноий фаолиятдан олинган даромадаларни шартли равишда икки гуруҳга бўлиш мумкин:

Молиявий операциялар орқали содир этиладиган легализация ва битимлар содир этиладиган легализация.

Молиявий операцияларга капитал маблағларни ҳаракатлантириш юзасидан амалга ошириладиган операциялар, жумладан пул маблағларини ҳисобга киритиш, уларни турли банклардаги жамғарма ҳисобварағларига бўлиб жойлаштириш, бошқа валютага ўтказиш, ноқонуний топилган

пулларга қимматли қоғозлар сотиб олиш, пул маблағларини банкдаги жамғарма ҳисобварағига қайтариш мақсадида чегарадан ташқарига чиқариш каби ҳолатлар орқали амалга оширилади.

Битимлар орқали содир этиладиган легализация деганда, фуқаролик ҳуқуқидаги сингари тузиладиган олди-сотди, қарз, ҳадя, гаров, ижара, айирбошлаш ва ҳ.к. шартномалар тузилиши тушунилади.

Юқорида санаб ўтилган барча даромадларни легаллаштириш усул (жиноят содир этиш усул)лари легализациянинг ушбу гуруҳларидаги кўринишида содир этилади. Масалан, жиноий фаолиятдан олинган пул маблағлари ва бошқа мол-мулкка қонуний тус бериш мақсадида улар турли хил молиявий операциялар, яъни пул маблағларини ҳисобга киритиш, уларни турли банклардаги жамғарма ҳисобварағларига бўлиб жойлаштириш, бошқа валютага ўтказиш, ноқонуний топилган пулларга қимматли қоғозлар сотиб олиш, пул маблағларини жамғарма ҳисобварағига қайтариш мақсадида чегарадан ташқарига чиқариш шаклида ўтказиш усулидан фойдаланилади.

Россия Федерацияси Жиноят кодексининг 174-моддаси “бошқа шахс томонидан содир этилган жиноят натижасида қўлга киритилган пул маблағлари ёки бошқа мулкни легаллаштириш” деб номланса, 174-1-моддаси “жиноят содир этган шахс томонидан пул маблағлари ёки бошқа мулкни легаллаштириш” деб номланади. Яъни Россия Жиноят кодексидан ўзи томонидан содир этилган жиноят мулкни легаллаштириш билан, бошқа шахс жиноят содир этиши натижасида топилган мулкни легаллаштириш учун алоҳида жавобгарлик белгиланган.

Бундан ташқари, Россия Федерацияси Жиноят кодексидан жиноий йўл билан топилган мулкни легаллаштириш учун дифференциялаштирилган жавобгарлик белгиланган. Жумладан кўп миқдорда содир этилиши 2-қисм билан, бир гуруҳ шахслар билан олдиндан тил бириктириб ёки хизмат мавқеидан фойдаланиб содир этиш 3-қисм билан, жуда кўп миқдорда ёки уюшган гуруҳ томонидан содир

этилиши эса оғирлаштирувчи ҳолат сифатида Жиноят кодексининг 174-1-моддаси 4-қисми билан жавобгарликка тортишга асос бўлади. Бундан ташқари, барча қисмларида муқобил жазо белгиланган. Қозоғистон Республикаси Жиноят кодексининг 218-моддаси, Молдова Жиноят кодексининг 243-моддаси, Беларус Республикаси Жиноят кодексининг 235-моддаси, Украина Жиноят кодексининг 209-моддалари бўйича ҳам жиноий йўл билан топилган мулкни легаллаштириш учун деференциялаштирилган жавобгарлик белгиланган ҳамда муқобил жазо турлари назарда тутилган.

Чет эл ҳудудида активларни кузатиш ва ахборот тўплаш мазкур давлат қонунчилигига мувофиқ ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари раҳбарлари ва прокурорлар ёки тергов судлари билан яқин ҳамкорликда, шунингдек фуқаролик даъволари, хусусий изқуварлар ёки бошқа ваколатли манфаатдор шахслар томонидан амалга оширилади.

Юқорида таъкидланганидек, активларни қайтариш бўйича ишнинг дастлабки босқичларидан бири бу жиноий жавобгарликка тортиш, коррупция натижасида мулкни қайтариш учун самарали стратегияни ишлаб чиқишдир. Мол-мулк мусодара қилиш йўли билан қайтарилганми ёки жиноий иш юритиш орқали, чет элда суд жараёни ёки фуқаролик даъвоси билан боғлиқ бўлмасин, мақсадлар ва умуман асосий жараён бир хил бўлиб қолади.

1.2. Жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришда мажбурий ижро ҳаракатлари ва унинг ҳуқуқий асослари

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 14 январь 2019 йилдаги “Давлат активларини бошқариш, монополияга қарши курашишни тартибга солиш тизимини ва капитал бозорини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 5630-сонли Фармони ҳамда унга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 15 майдаги “Ўзбекистон Республикаси давлат активларини бошқариш агентлиги фаолиятини ташкил этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги 404-сонли Қарори билан тасдиқланган Низомга мувофиқ Агентликнинг мақоми, асосий вазифалари, фаолият йўналишлари, функциялари, ҳуқуқлари, жавобгарлиги, фаолиятини ташкил этиш ва ҳисобот бериш тартиби белгиланган¹⁰.

Мазкур Агентлик жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга оид ишлар юзасидан чиқарилган суд қарорларини ижро этиш ваколатига эга эмас.

Ўзбекистон Республикасида миллий судлар томонидан суд қарорлари асосида бериладиган ижро ҳужжатларини мажбурий ижро этиш Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуннинг 3-моддасига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси органларининг давлат ижрочилари зиммасига юклатилган бўлиб, уларнинг ваколатлари ушбу Қонун ва бошқа қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Чет эл судлари ва арбитражларининг қарорларини ижро этиш тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари ва халқаро шартномалари билан белгиланади.

¹⁰15 май 2019 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси давлат активларини бошқариш агентлиги фаолиятини ташкил этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги 404-сонли Қарори билан тасдиқланган Низом.

Ўзбекистон Республикаси суди томонидан чет эл судининг ёки арбитражининг қарори асосида берилган ижро варақаси, агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, қарор қонуний кучга кирган вақтдан эътиборан уч йил ичида мажбурий ижро этиш учун топширилиши мумкин. (Қонун 6-моддаси.)

Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга оид жиноят иши юзасидан чиқариладиган суд қарорлари ижроси бўйича мол-мулкларни давлат фойдасига мусодара қилиш Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуни ва Вазирлар Маҳкамасининг 15 июль 2009 йилдаги “Давлат даромадига ўтказиладиган мол-мулкни олиб қўйиш, сотиш ёки йўқ қилиб ташлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги Қарори билан тасдиқланган Низом¹¹ ҳамда бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини этиш тўғрисида”ги Қонуни 4-боби¹² бевосита ижро этиш чораларини қўллаш асослари ва чораларига бағишланган бўлиб, унга мувофиқ мажбурий ижро этиш чоралари тўғри расмийлаштирилган ижро ҳужжати қонунда белгиланган тартибда топширилганда ҳамда ижро иши юритишни қўзғатиш тўғрисида давлат ижрочиси томонидан қарор қабул қилинганда қўлланилади.

Мулкий ундирувлар билан боғлиқ ижро ҳужжатлари давлат ижрочиси иш юритувига келиб тушганидан сўнг, бир кунлик муддат ичида ижро иши юритишни қўзғатиш тўғрисида ёки ижро ҳужжати камчиликлар яъни иловаларга қўйилган талаблар тўлиқ бўлмаганида ижро ишини

¹¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 15 июль 2009 йилдаги “Давлат даромадига ўтказиладиган мол-мулкни олиб қўйиш, сотиш ёки йўқ қилиб ташлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги Қарори билан тасдиқланган Низом.

¹² Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини этиш тўғрисида”ги Қонуни 4-боби.

тақдим қилган орган ёки судга қайтариш тўғрисидаги қарорлардан бирини қабул қилади¹³.

Давлат ижрочиси ижро ишини қўзғатиш билан бир вақтда қарздорнинг мол-мулкни хатлашга ҳақли, мол-мулк хатланганлиги тўғрисида қарорда кўрсатилиши керак.

Ижро иши юритишни қўзғатиш билан бир вақтда мол-мулкни хатлаш қоида тариқасида давлат ижрочисида қарздор томонидан мол-мулкни яшириш, йўқотиш, бегоналаштириш ёхуд истеъмолга яроқлилик хусусиятини йўқотиши ҳолатига келтириши мумкинлиги тўғрисидаги шубҳалари мавжуд бўлганда амалга оширилади.

Мол-мулкни хатлаш қуйидаги ҳолатларда амалга оширилади¹⁴:

Қарздор тасарруфидаги ҳамда келгусида ундирувчига топшириладиган тақдирда мол-мулк шикаст етказмаган бутлигини таъминлаш;

Жавобгар ёки бошқа шахслар тасарруфидаги мол-мулкни суднинг хатлаш ёки банд солиш тўғрисидаги қарори ижросини таъминлаш мақсадида.

Давлат ижрочисининг мол-мулкни хатлаш процесси қуйидаги ҳаракатларни ўз ичига олади:

Рўйхатга олиш. Давлат ижрочиси ижро харажатларини инобатга олган ҳолда ундирувчига белгиланган суммани қоплаш учун етарли миқдордаги қарздорнинг мол-мулкни рўйхатга олади. Ундирувни таъминлайдиган миқдордаги мол-мулкни рўйхатга олиш учун, ички бозордаги талаб ва таклиф конъюнктураси тўғрисидаги маълумотлар асосида мазкур мол-мулкнинг тахминий нархини белгилайди.

¹³ 12.03.2019 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш самарадорлигини янада ошириш чоратадбирлари тўғрисида”ги 4236-сонли Қарори

¹⁴ 29.12.2001 йилда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан “Суд ижрочилари бўлимларида ижро ва иш юритиш тўғрисида йўриқномани тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш ҳақидаги” 1091-сон билан давлат рўйхатидан ўтказилган буйруқ.

Мол-мулк қарздор ва холислар иштирокида, қарздор бўлмаганда вояга етган оила аъзоларидан бирининг иштирокида, агар улар ҳам бўлмаса фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органи вакиллари иштирокида рўйхатга олинади. Қарздор юридик шахснинг мол-мулки унинг вакиллари ва холислар иштирокида рўйхатга олинади.

Агар қарздорнинг мол-мулкини рўйхатга олиш вақтида бошқа шахслар бу мол-мулк ўзига қарашли эканлигини даъво қилсалар ҳам, бу мол-мулк хатланади, бошқа шахсларнинг эътирози тўғрисида рўйхатга белги қўйилади. Шу билан бир вақтда давлат ижрочиси манфаатдор шахсга мол-мулкни рўйхатдан чиқариш тўғрисида судга даъво билан мурожаат қилиш ҳуқуқи берилган тартибни тушунтиради.

Давлат ижрочиси мол-мулк хатланганида уни тасарруф этиш ёки ундан фойдаланиш ман қилинган тўғрисида қарздорни огоҳлантиради ва бу хусусда далолатномада қайл этади.

Зарур ҳолларда - мол-мулкдан фойдаланиш ҳуқуқини чеклаш, уни олиб қўйиш ва сақлашга топшириш. Чекловнинг турлари, ҳажми ва муддатлари ҳар бир муайян ҳолда мол-мулкнинг хусусияти, унинг мулкдори ёки эгаси учун аҳамияти ҳисобга олиниб, давлат ижрочиси томонидан белгиланади.

Хатланган мол-мулкни олиб қўйиб, реализация қилиш учун топшириш давлат ижрочиси томонидан белгиланган муддатда, лекин хатлов амалга оширилгандан кейин камида беш кундан сўнг амалга оширилади.

Олиб қўйилган тез бузиладиган озиқ-овқат маҳсулотлари ва бошқа ашёлар дарҳол реализация қилиш учун топширилади.

Қарздорнинг мол-мулкини рўйхатга олиш пайтида аниқланиб, хатланган сўм ва чет эл валютасидаги пул маблағлари, қимматли қоғозлар, қимматбаҳо тошлар, олтин, кумуш, платина ва платина гуруҳидаги металллардан, қимматбаҳо тошлардан, марвариддан ясалган заргарлик

буюмлари ва бошқа буюмлар, шунингдек ана шундай буюмларнинг резгилари ва алоҳида қисмлари (бўлаклари) олиб қўйилиши шарт.

Давлат ижрочисининг хатланган мол-мулкни тасарруф қилиш юзасидан таъқиқини бузиш ёки ундан фойдаланиш ҳуқуқининг чекланганлигига риоя қилмаслик қонун ҳужжатларида назарда тутилган жавобгарликка сабаб бўлади. (ЖК 233-моддаси¹⁵).

Мол-мулкни рўйхатга олиш ҳаракатлари мол-мулкни рўйхатга олиш ва хатлаш далолатномаси билан расмийлаштирилади.

Рўйхатга олиш ва хатлаш далолатномасида қуйидагилар:

- 1) далолатномани тузиш вақти ва жойи;
- 2) далолатномани тузаётган давлат ижрочисининг, шунингдек иштирок этган шахсларнинг фамилияси, исми, отасининг исми;
- 3) ижро ҳужжатининг реквизитлари ва мазмуни;
- 4) қарздор ва ундирувчининг номлари;
- 5) далолатномага киритилган ҳар бир ашёнинг номи, ўзига хос хусусиятлари (оғирлиги, ўлчови, эскирганлик даражаси ва ҳ.к.), ҳар бир ашёнинг алоҳида баҳоси ва барча мол-мулкнинг қиймати;
- 6) ашёларнинг муҳрланганлиги, агар у амалга оширилган бўлса;
- 7) агарда мол-мулкни сақлаш қарздорнинг ўзига юклатилган бўлмаса, мол-мулк сақлаш учун топширилган шахснинг номи ва манзили;
- 8) қарздор ва бошқа шахсларга давлат ижрочисининг хатти-ҳаракатлари юзасидан шикоят қилиш тартиби ва муддати, шунингдек қарздор ёки мол-мулкни сақловчига сақлаш бўйича мажбуриятлар ва сақлашга берилган мол-мулкни талон-торож қилиш, бошқа шахсга бериш ва яширганлик учун жавобгарлик ҳақида тушунтирилганлиги тўғрисида белги;

¹⁵ Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодекси 233-моддаси Банд солинган мулкни қонунга ҳилоф равишда тасарруф этиш тегишли жавобгарликка сабаб бўлади.

9) ундирувчи, қарздор, рўйхатга олишда иштирок этган шахслар ва давлат ижрочиси фармойиши бўйича иштирок этган шахсларнинг эътироз ва мурожаатлари кўрсатилиши лозим.

Рўйхатга олиш далолатномасида хатланган мол-мулкнинг хусусияти, ўлчами, вазни, савдо белгиси, ишлаб чиқарилган санаси ва рақами, сотиб олинган санаси ва уни тавсифловчи бошқа белгилар кўрсатиб ўтилиши лозим.

Агар мол-мулк эгасида ашёларни сотиб олинганлиги тўғрисидаги ҳужжатлар сақланиб қолган бўлса, далолатномада уларга асосланиш лозим.

Мол-мулкни рўйхатга олиш ва хатлаш далолатномаси икки нусхада тузилиб, улардан бири ижро иши юритувида қолади, иккинчиси эса биринчи нусхасига имзо қўйдирилиб қарздорга топширилади.

Агарда рўйхатга олинган мол-мулк сақлаш учун қарздорга эмас, бошқа шахсга берилган бўлса, мол-мулкни рўйхатга олиш ва хатлаш далолатномаси уч нусхада тузилиб, улардан бири сақловчига, иккинчиси қарздорга берилиб, учинчиси ижро иши юритувида қолади.

Рўйхатга олинган мол-мулкни баҳолаш. Рўйхатга олинган мол-мулкнинг баҳоланиши давлат ижрочиси томонидан таъминланади.

Мол-мулкни сотишнинг бошланғич нархини белгилаш учун ижро ҳужжати бўйича реализация қилинадиган мол-мулкни баҳолашни амалга ошириш ҳуқуқига эга бўлган баҳоловчини давлат ижрочиси баҳолаш тўғрисидаги қарори билан жалб қилади.

Рўйхатга олинган мол-мулкни баҳолашни ташкил этиш “Суд ижрочилари томонидан ижро ҳаракатларини амалга оширишда хатланган мол-мулкни баҳолаш тартиби тўғрисидаги” Низом¹⁶ билан белгиланган тартибда давлат ижрочиси томонидан амалга оширилади.

¹⁶ 24.12.2015 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг “Суд ижрочилари томонидан ижро ҳаракатларини амалга оширишда хатланган мол-мулкни баҳолаш тартиби тўғрисидаги” Низомни тасдиқлаш ҳақидаги 2744-сонли Қарори.

Қуйидаги мол-мулкни баҳолаш учун баҳоловчи ташкилот жалб қилинади:

а) автотототранспорт воситалари;

б) кўчмас мулк;

в) фонд биржасининг расмий листингига киритилмаган ва марказлаштирилган тартибда котировка қилинмаган қимматли қоғозлар.

Фонд биржасининг расмий листингига киритилган қимматли қоғозларнинг қиймати давлат ижрочиси томонидан ушбу қимматли қоғозлар бўйича фонд биржасига ёзма сўровнома юбориш орқали белгиланади.

Мол-мулк давлат ижрочиси томонидан мустақил баҳоланганда бу ҳақда қарор чиқарилади.

Давлат даромадига ўтказиладиган олиб қўйилган мол-мулкни ҳисобга олиш ва сақлаш. Мол-мулкни олиб қўйиш ваколатли орган мансабдор шахси томонидан қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда ва асосларда амалга оширилади.

Мол-мулк олиб қўйилгандан кейин ваколатли орган мансабдор шахси томонидан бир сутка муддатда мол-мулкни сақлаш учун жойлаштириш масаласи ҳал қилинади.

Бунда, олиб қўйилган мол-мулк, қоидага кўра, сақлаш учун Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюросининг ҳудудий бошқармалари мол-мулкни сотиш бўйича хизматлар кўрсатишга белгиланган тартибда шартномалар тузган ва мол-мулкни сақлаш учун тегишли жойларга эга бўлган савдо ташкилотларига берилади.

Қимматбаҳо металллар ва қимматбаҳо тошлардан, ҳар қандай турдаги ва ҳолатдаги қимматбаҳо металллардан (олтин, кумуш, платина ва платина гуруҳидаги металллар — палладий, иридий, родий, рутений, осмий), қайта ишланмаган ва қайта ишланган табиий қимматбаҳо тошлардан (олмослар, бриллиантлар, ёқутлар, зумрадлар, сапфирлар,

шунингдек табиий марварид), ярим қимматбаҳо тошлардан ясалган олиб қўйилган заргарлик маҳсулотларини, таркибида қимматбаҳо ва ярим қимматбаҳо тошлар, табиий марваридлар мавжуд бўлган маҳсулотларни (кейинги ўринларда қимматбаҳо металллар ва тошлар деб аталади) сақлаш учун Ўзбекистон Республикаси Марказий банки ҳузуридаги Қимматбаҳо металллар агентлигига берилади.

Сақлаш учун махсус шарт-шароитларни талаб қиладиган бошқа мол-мулк (автотранспорт воситаси, дори воситалари ва ҳоказолар) сақлаш учун бинолар, майдончалар ва омборларга жойлаштирилиши мумкин;

сақлаш учун масъул шахс белгиланган ҳолда ваколатли органнинг;

мол-мулкни масъулиятли сақлашнинг белгиланган нормаларига мувофиқ бўлган махсус омбор бинолари, асбоб-ускуналар ва шарт-шароитларга эга бўлган бошқа корхоналар ва ташкилотларнинг бинолари, майдончалари, омборларига жойлаштирилиши мумкин.

Миллий ёки хорижий валютадаги олиб қўйилган нақд пул маблағлари (ашёвий далиллар сифатида эътироф этилган пул маблағлари бундан истисно) уларни олиб қўйган органнинг миллий ёки хорижий валютадаги талаб қилиб олинадиган махсус депозит ҳисоб рақамига ўтказиш учун уч кун муддатда банкка топширилади.

Сақлаш учун қабул қилиш-топшириш тўғрисида ваколатли орган масъул мансабдор шахсининг ҳамда мол-мулкни сақлашга қабул қилган шахснинг имзолари билан тасдиқланган уч нусхадаги мол-мулк рўйхати билан далолатнома расмийлаштирилади.

Мол-мулкни сақлаш учун қабул қилиб олган шахс мол-мулк ўзлаштирилиши, камомади, яширилиши, йўқ қилиниши ёки унга шикаст етказилганлиги учун жавобгарлик, шу жумладан жиноий жавобгарлик тўғрисида огоҳлантирилади, бу ҳақда қабул қилиш-топшириш тўғрисидаги далолатномада мол-мулкни сақлаш учун қабул қилиб олган шахснинг имзоси қўйилган ёзув қайд этилади.

Мол-мулк сақлашга топширилгунгача унинг сақланиши учун масъулият мол-мулкни олиб қўйган ваколатли органнинг мансабдор шахси зиммасига юкланади.

Давлат ижрочиси қарздорнинг маълум бўлиб қолган ва олиб қўйилган чет эл валютасидаги нақд пул маблағини у олиб қўйилган куннинг эртасидан кечиктирмай Ўзбекистон Республикасининг ички валюта бозорида чет эл валютасини сотиш ҳуқуқидан фойдаланувчи банкка сотиш учун топширади¹⁷.

Қарздорнинг чет эл валютасидаги хатланган пул маблағлари Ўзбекистон Республикаси ички валюта бозорида чет эл валютасини сотиш ҳуқуқидан фойдаланувчи банкдаги банк ҳисобварағида, омонатида турган ёки сақланаётган бўлса, давлат ижрочиси ўз қарори билан банк зиммасига ижро йиғимини, давлат ижрочиси томонидан қарздорга солинган жарималарни ижро харажатларини инобатга олган ҳолда ижро ҳужжатини ижро этиш учун зарур ҳажмда чет эл валютасини сотиш мажбуриятини юклайди.

Агар банк Ўзбекистон Республикасининг ички валюта бозорида чет эл валютасини сотиш ҳуқуқидан фойдаланмаса, давлат ижрочиси унинг зиммасига чет эл валютасини шундай ҳуқуқдан фойдаланувчи банкка ўтказиш мажбуриятини юклайди.

Қарздордан топилган ва олиб қўйилган, ижро ҳужжатида кўрсатилган нақд чет эл валютасини давлат ижрочиси олиб қўйилган кундан кейинги иш кунидан кечиктирмай Мажбурий ижро бюроси органининг депозит ҳисобварағига топширилади, ижро ҳужжатида кўрсатилганидан бошқа чет эл валютасини ёки сўмдаги нақд пул маблағларини сотиш (ижро ҳужжатида кўрсатилган тегишли чет эл

¹⁷ Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуни 48-модда.

валютабини сотиб олиш) учун чет эл валютабида операцияларни амалга ошириш ҳуқуқидан фойдаланувчи банкка топширилади¹⁸.

Қарздорнинг банк ҳисобварағида, омонатида турган ёки банкда сақланаётган, ижро ҳужжатида кўрсатилганидан бошқа чет эл валютабидаги ёки сўмдаги пул маблағлари хатланганида, давлат ижрочиси ўз қарори билан ваколатли банк зиммасига ижро ҳужжатини ижро этиш учун зарур бўлган миқдорда ижро ҳужжатида кўрсатилган тегишли чет эл валютабини сотиб олиш мажбуриятини юклайди.

Агар банк Ўзбекистон Республикасининг ички валюта бозорида чет эл валютабини сотиш ёки сотиб олиш ҳуқуқидан фойдаланмаётган бўлса, давлат ижрочиси унинг зиммасига чет эл валютабини сотиш ёки сўмни шундай ҳуқуқдан фойдаланувчи банкка ўтказиш мажбуриятини юклайди.

Ваколатли банклар томонидан чет эл валютабида сотиб олинган пул маблағлари улар томонидан Мажбурий ижро бюросининг тегишли ҳудудий бошқармаси депозит валюта ҳисобварағига ўтказилади.

Қимматли қоғозлар марказий депозитарийси ва қимматли қоғозлар бозори профессионал иштирокчисининг қарзлари бўйича ундирув улар миждозларининг Қимматли қоғозлар марказий депозитарийси ва қимматли қоғозлар бозорининг профессионал иштирокчиси томонидан кредит ташкилотида очилган ҳисобварағидаги пул маблағларига қаратилиши мумкин эмас¹⁹.

Суриштирув, тергов органларининг ёки суднинг депозит ҳисобварағларида сақланаётган суриштирув, дастлабки тергов ёки суд давомида хатланган ва олиб қўйилган, шу жумладан фуқаровий жавобгар томонидан киритилган ёхуд жиноий йўл билан орттирилган маблағлар сифатида олиб қўйилган, шунингдек айбланувчи ёки судланувчи томонидан гаров сифатида киритилган пул маблағлари суд томонидан

¹⁸ Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуни 48-1-модда.

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуни 48-2-модда.

ижро ҳужжати берилган кундан эътиборан уч иш кунидан кечиктирмай суднинг тегишли қарори талабларини ижро этишга қаратилади²⁰.

Давлат ижрочисининг иш юритувида бўлган ижро ҳужжатлари бўйича давлат ижрочиси суриштирув, тергов органларига ёки судга мазкур органларнинг депозит ҳисобварағида вақтинча сақланаётган пул маблағларини уч кунлик муддат ичида Мажбурий ижро бюроси органининг депозит ҳисобварағига ўтказиш тўғрисида талабнома юборади.

Ушбу талабнома белгиланган муддатда бажарилмаган тақдирда, давлат ижрочиси суриштирув, тергов органларининг ёки суднинг депозит ҳисобварағида вақтинча турган пул маблағларини ижро ҳужжати талабларига мувофиқ кейинчалик тақсимлаш учун Мажбурий ижро бюроси органининг депозит ҳисобварағига инкассо топшириқномаси орқали низосиз тартибда ҳисобдан чиқаради.

Ундирувни қарздорнинг Ўзбекистон Республикасидан ташқарида турган мол-мулкига, шу жумладан унинг чет эл банкларидаги пул маблағларига қаратиш Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари ҳамда халқаро шартномаларига мувофиқ амалга оширилади²¹.

Реализация қилинадиган давлатга қарашли мол-мулк хатлаб қўйилганда давлат ижрочиси хатлаш амалга оширилгандан кейин уч кунлик муддат ичида хатланган мол-мулкнинг таркиби ва қиймати тўғрисидаги, шунингдек ундирувчининг талаблари суммаси тўғрисидаги маълумотларни илова қилган ҳолда қарздорнинг мол-мулки хатланганлиги ҳақидаги хабарномани давлат мулкани тасарруф этиш ваколатига эга органнинг тегишли ҳудудий бўлинмасига юборади. Мазкур хабарноманинг нусхаси қарздор юридик шахс томонидан бюджетга тўловлар ва давлат мақсадли жамғармаларига тўловлар амалга оширилишини назорат қилувчи солиқ органига юборилади.

²⁰ Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуни 48-6-модда.

²¹ Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуни 50-модда.

Мол-мулкнинг ва мулкый ҳуқуқларнинг айрим турларини реализация қилиш бўйича электрон онлайн-аукционлар ваколатли оператор томонидан ташкил этилади ва ўтказилади.

Дастлабки электрон онлайн-аукционлар нархнинг ошиб бориши принципи, такрорий электрон онлайн-аукционлар эса нархнинг тушиб бориши принципи бўйича ўтказилади.

Электрон онлайн-аукционларни ташкил этиш ва ўтказиш тартиби қонун ҳужжатларида белгиланади.

Автомобилтранспорт воситалари ва қўчмас мулк қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда ихтисослаштирилган очиқ кимовиди савдоларида сотилади.

Бунда шуни эътиборга олиш лозимки, 20 ва ундан кўп йил фойдаланилган, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Йўл ҳаракати хавфсизлиги давлат хизмати органлари томонидан фойдаланиш учун яроқсиз деб топилган автомобилтранспорт воситалари ҳақ тўлаш эвазига утилизация ташкилотларига ёки иккиламчи хом ашёни қайта ишлаш ташкилотларига (металл парчалари нархида) топширилади. Бир вақтнинг ўзида, ушбу автомобилтранспорт воситаларининг давлат рўйхатига олинган рақам белгилари ва рўйхатга олингани тўғрисидаги гувоҳномаларини белгиланган тартибда йўқ қилиш учун Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Йўл ҳаракати хавфсизлиги давлат хизмати органларига топшириш ҳақида қарор қабул қилинади.²²

Савдо ташкилотлари ўзининг мол-мулкни қабул қилиб олиш ва сотиш билан боғлиқ харажатларини қоплаш учун шартномада белгиланган, бироқ сотилган мол-мулк қийматининг 10 фоизидан ортиқ бўлмаган сотилган мол-мулк савдо чегирмасини ўз фойдасига ушлаб қолади.

²² 11.09.2017 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Автомобилтранспорт воситаларини давлат даромадига ўтказиш тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 707-сонли Қарори

Давлат даромадига ўтказилган сотувдаги мол-мулкнинг яроқлилик муддати тамом бўлгандан кейин савдо ташкилоти давлат ижрочисига тегишли билдиришнома юборади. Давлат ижрочиси яроқлилик муддати тамом бўлган мол-мулкни йўқ қилиб ташлаш тўғрисида қарор қабул қилиш учун уч кун мобайнида судга ёки ижро ҳужжатини берган бошқа органга мурожаат қилади. Суд ёки ижро ҳужжатини берган бошқа орган давлат ижрочисининг мурожаатини ижро ҳужжатини бажариш усули ва тартибини ўзгартириш тартибида кўриб чиқади.

Мол-мулк реализацияси. Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишда мол-мулкни реализация қилиш бўйича аукцион савдолари фақатгина «E-IJRO AUKSION» ягона электрон савдо майдончасида электрон онлайн-аукционлар шаклида ўтказилади²³.

Электрон онлайн-аукционлар уларда Интернет тармоғи орқали иштирок этиш имконини берадиган ҳамда буюртмаларни қабул қилиш ва ёлибни аниқлаш тартиб-таомилларига аралашувни истисно этадиган махсус дастурий маҳсулотдан фойдаланилган ҳолда ўтказилади.

Электрон онлайн-аукционларда иштирок этиш электрон рақамли имзо билан тасдиқланган электрон буюртма бериш ва закат киритиш орқали амалга оширилади.

Мол-мулк электрон онлайн-аукционга баҳолаш қиймати бўйича қўйилади.

Электрон онлайн-аукцион нархни ошиб бориш услубида ва такрорий ўтказиш тартибларида амалга оширилади.

²³ 27.07.2017 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишда мол-мулкни реализация қилиш тартиб-таомилларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3149-сонли Қарори билан тасдиқланган “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишда мол-мулкни реализация қилиш бўйича электрон онлайн-аукционларни ташкил этиш ва ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Низом.

1.3. **Жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш масалалари бўйича халқаро тажриба.**

Голландияликлар биринчилардан бўлиб активларни қайтариш бўйича ихтисослашган агентликни ташкил этишган. Жиноий активлардан маҳрум қилиш бюроси (**Criminal Asset Deprivation Bureau, Bureau Ontnemingswetgeving Openbaar Ministerie, BOOM**) 1992 йилда ташкил этилган.

Белгияда мусодара қилишнинг Марказий органи (**Organe Central pour la Saisie et la Confiscation, COSC**) томонидан 1994 йилда ташкил этилган. Ирландияда 1996 йилдан буён Жиноий активлар бюроси (**Criminal Assets Bureau**) фаолият юритмоқда.

Францияда мусодара қилинган активларни бошқариш ва қайтариш бўйича Агентлик (**Agency for the management and recovery of the assets seized and confiscated – AGRASC**) ва Молия соҳасидаги йирик жиноятларга қарши курашиш маркази (**OCRGDF – Office central de répression de la grande délinquance financière**) ташкил этилган. Болгарияда жиноий йўл билан орттирилган мулкни қидириш бўйича Комиссия (**CEPA- IA**), Кипрда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши кураш идораси (**Unit for Combating Money Laundering**), Данияда жуда кўп миқдордаги иқтисодий оғир жиноятлар бўйича Давлат прокуратураси (**State Prosecutor for Serious Economic Crime (Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet)**), Грецияда Молия вазирлигининг Молия ва иқтисодий жиноятларга қарши курашиш идораси фаолият юритади.

Мусодара қилинган мол-мулкни сақлаш, унинг хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек уни давлат даромадига мусодара қилиш ёки жабрланувчилар учун компенсация тарзида бериш мақсадида активларни бошқариш бўйича ихтисослашган бўлимлар (бўлинмалар) ташкил этилган.

Хатланган активларни бошқариш қўшимча молиявий харажатларни хусусан, санъат ва қадимий буюмларга ишлов бериш нафақат эҳтиёткорлик билан сақлашни, балки махсус шароитларда намлик, атроф-муҳитнинг кимёвий таркиби ва бошқаларга риоя қилишни талаб қилади.

Бундан ташқари, бундай объектларнинг ҳақиқийлигини, шунингдек қийматини аниқлаш учун қиммат экспертиза текширувлари ўтказилиши зарур.

Тергов жараёнида мусодара қилинган молиявий активларни бошқариш, бозор шароитидаги ўзгаришлар натижасида қиймати сезиларли даражада ўзгариб турадиган қимматли қоғозлар (акциялар, облигациялар) ни бошқариш ҳам қийинчиликларга олиб келади. Шу мақсадда активларни бошқариш бўйича ихтисослаштирилган бўлимлар нафақат ҳуқуқ соҳасидаги мутахассислар, балки бошқа соҳалар, иқтисодчилар, экспертлар, шунингдек менежерлар билан тўлдирилади.

Голландияда активларни бошқариш бўлими бу давлат органлари тизимига кирмайдиган хусусий тузилма бўлиб, активларни бошқариш юқори рентабелли профессионал бизнес сифатида ҳам кўриб чиқилиши мумкин бу мулкка эгалик қилишдан ёки вақтинча давлатга берилган қийматлардан даромад олишга имкон беради.

Молиявий жиноятлар айниқса жиноий даромадларни легаллаштириш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилиш ва активларни қидириш бўйича муҳим маълумотларга эга бўлиш зарурати уларни таҳлил қилиш жиҳатлари билан ажралиб туради. Европа мамлакатларида активларни қайтариш тизимининг барча элементларини жисмоний ва юридик шахслар, шунингдек уларнинг мулки, миллий даражадаги ички ва ташқи ахборот ва алоқа тизимлари шунингдек, ахборот-коммуникация технологиялари тўғрисида муҳим маълумотларни олиш имкониятини таъминлаш тобора такомиллаштирилиб борилмоқда.

Мусодара қилинган ёки хатланган мол-мулк тўғрисидаги маълумотларни бирлаштириш учун турли ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари, прокуратура, суд, молия вазирликлари ва бошқаларга имкон берадиган махсус маълумотлар базаси яратилган бўлиб, бу мулкни ҳисобга олиш, мусодара қилиш жараёнининг ҳолатини кузатиб бориш ва бошқа маълумотларни олиш имконини беради.

Европа мамлакатлари томонидан маълумотлар алмашинувини узлуксиз таъминлаш ва олиш вақтини қисқартириш учун бир қатор давлатлар маълумотлар базаларидаги маълумотларни бирлаштириш устида ишланмоқда.

Пул ювиш, даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши чоралар кўришни кўзда тутувчи 2005/60 / ЕИ директивасини (**On the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing, 20.10.2005**), амалга ошириш доирасида Европа Комиссияси **EBOCS (European Business Ownership and Control Structures)** Европа Иттифоқи давлатларининг рўйхатга олиш органилари маълумотлар базаларини бирлаштиришни ўз ичига олган лойиҳани амалга оширмоқда. Лойиҳа доирасида ЕИда юридик шахсларнинг ягона реестрини шакллантириш учун зарур шарт-шароитлар яратилиб, бу ҳуқуқни муҳофаза қилиш органиларига миллатидан қатъи назар, Европа Иттифоқининг барча компаниялари тўғрисида маълумот олиш имкониятини беради. Бугунги кунда лойиҳага Белгия, Ирландия, Италия, Латвия, Литва, Эстония киради.

Бир қатор мамлакатларда давлатнинг бутун банк тизимида ихтисослашган маълумотлар базалари шакллантирилмоқда (масалан, Австрия, Германия, Франция, Италия, Руминия, Хорватия) банк депозитларининг марказлаштирилган ҳисоби мавжуд бўлиб, бу жисмоний ёки юридик шахсларнинг молиявий ёки банк маблағлари, депозитлар ёки бошқа молиявий воситалар мавжудлиги тўғрисида маълумот олиш вақтини сезиларли даражада қисқартиради.

Ҳозирги кунда 5 та давлатда (Англия, Германия, Испания, Италия, Франция) компанияларнинг бенефициарлари тўғрисида бўлимлар ва давлатлар ўртасида автоматик равишда маълумот алмашиш бўйича пилот лойиҳа амалга оширилмоқда.

Европа Иттифоқи мамлакатлари ўртасида маълумот алмашиш учун **SIENA (The Secure Information Exchange Network Application)** хавфсиз алоқа тизими яратилган.

Олиб қўйилган, мусодара қилинган ва қайтарилган мол-мулкни ҳисобга олиш учун (қайтарилган давлат ёки бошқа давлатлар қурбонларига берилган мол-мулк), шунингдек турли хил давлат органларида хатланган ва мусодара қилиш тўғрисидаги қарорларнинг бажарилишини кузатиш ва статистик маълумотларни тўплаш учун махсус маълумотлар базалари яратилган бўлиб, ушбу соҳадаги давлат фаолияти тўғрисида ҳисобот бериш, бошқа давлатлар билан бундай маълумотлар алмашиш, самарадорлигини баҳолаш пулни легаллаштиришга қарши курашиш бўйича чоралар ва уларни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилмоқда.

Европа Иттифоқига аъзо давлатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ўртасидаги мувофиқликни таъминлаш мақсадида Кенгашнинг 2007/845/ЖНА 2007 йил 6 декабрдаги қарорига биноан ҳар бир Европа Иттифоқи давлатларида активларни қайтариш Идоралари (**Asset Recovery Office, ARO**), ташкил этилган бўлиб, улар Европа Иттифоқи доирасида жиноий йўл билан қўлга киритилган мулкларни излаш ва репатриация соҳасида давлатлараро ҳамкорликни таъминлайди. Бундан ташқари, **ARO** пул ювиш ва бошқа молиявий жиноятлар соҳасида биргаликда тергов ўтказиш учун жавобгардир.

Давлатлар ўртасида бундай идоралар орқали маълумот олиш тўғрисида сўров бўйича маълумот алмашиш **2006/960/ЖНА2 ("Швеция ташаббуси" деб номланган)** қарорига биноан амалга оширилади. Бунда шошилиш сўровлар учун саккиз соат, шошилиш бўлмаганлар учун бир ҳафта, бошқа сўровлар учун икки ҳафта муддат белгиланган.

Европа Иттифоқи давлатларининг активларни қидириш ва қайтариш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш 2004 йилда ташкил этилган Европа Активларни қайтариш Бюроси (**European Criminal Assets Bureau,**

ЕСАВ) томонидан амалга оширилиб, Бюро Европа Иттифоқи давлатларининг миллий ҳокимиятларига ҳамда бошқа мамлакатлар ҳудудида активларни қидириш ва қайтаришда кўмаклашади.

Расмий тузилмалар ёки ташкилотлар доирасидаги ўзаро муносабатларга кўшимча равишда Европа мамлакатлари ҳамкорликнинг норасмий шаклидан фойдаланадилар, 2004 йилда шундай деб аталган **КАРИН - (Camden Assets Recovery Inter-Agency Network, CARIN)**, активларни қайтариш ва жиноий даромадларга қарши курашнинг барча жиҳатларини қамраб олувчи идоралараро минтақавий тармоғи ташкил этилган. Унинг таркибига 50 дан ортиқ мамлакатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари ва 14 та халқаро ташкилотларнинг вакиллари киради ва ушбу муассасанинг муҳимлиги унинг рўйхатида Интерпол, Халқаро жиноий суд, Жаҳон банки ва Халқаро валюта жамғармаси аъзоларининг мавжудлигидан далолат беради ҳамда Доимий штаб-квартираси Гаагадаги (Нидерландия) бош офисида жойлашган.

Трансмиллий жиноятчилик ва коррупцияга қарши курашиш самарадорлиги давлатлар бир-бирларига ёрдам бериш истагига боғлиқлигини инобатга олган ҳолда, Европа мамлакатлари активларни тақсимлаш тўғрисидаги битимлар тузиш орқали учинчи давлатлар билан халқаро ҳамкорликни кенгайтиришга интилишади яъни активларни қайтариш ёки мусодара қилишдан тушадиган пул маблағларини ижро этилаётган давлатлар ўртасида мусодара қилинган мол-мулкни ўзаро тақсимлашга ҳаракат қилишади. Шунга ўхшаш қоидалар **ФАТФ**нинг 38-Тавсиясида ҳам мавжуд бўлиб, ушбу тавсиялар давлатларни жиноий йўл билан қўлга киритилган мулкни тортиб олиш ва мусодара қилиш тартибини соддалаштириш бўйича келишувга эришишга чақиради.

АҚШ Адлия вазирлигининг жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва активларни қайтариш бўлими (**Money Laundering and Asset Recovery Section, MLARS**) ўзлаштирилган активларни қайтариш бўйича АҚШнинг етакчи агентлиги ҳисобланиб,

хориж давлатлари расмий идораларининг сўровларини кўриб чиқиш, коррупция ва бошқа жиноий схемалар бўйича ноқонуний ўзлаштирилган активларни қайтаришга оид ахборот алмашишда ёрдам беради.

Адлия вазирлигининг Ташқи ишлар бошқармаси жиноят ишлари бўйича бўлими (**Office of International Affairs, OIA**) АҚШнинг марказий органи ҳисобланиб, ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги барча расмий сўровларни қабул қилиш ва жўнатиш ҳуқуқига эга. Хорижий давлатлардан ёрдам сўраб келиб тушган расмий мурожаатлари Ташқи Ишлар Вазирлигига келиб тушади. Федерал Тергов Бюроси (**Federal Bureau of Investigation, FBI**) ва Миллий хавфсизлик хизмати тергов бўлими (**Homeland Security Investigations, HSI**) ушбу ташкилотларда махсус молиявий терговчилардан иборат махсус гуруҳлари мавжуд бўлиб, уларнинг бевосита вазифаси глобал коррупцияга қарши курашишдир²⁴.

Активларни қайтариш бўйича Ирландия тажрибасида жиноий йўл билан қўлга киритилган активларни мусодара қилишни таъминлаш учун жиноий мусодара қилиш ва жиноий таъқибдан ташқари фуқаролик тартибида мол-мулкни мусодара қилиш белгиланган²⁵. Ноқонуний ўзлаштирилган активларни қайтариш бўйича тергов Бюроси кўп тармоқли агентлик бўлиб, полиция, солиқ ва божхона бошқармалари, ижтимоий хавфсизлик вазирлиги вакиллари, юридик мутахассис, маъмурий ва техник ходимлардан иборат.

Тайланд ҳукумати томонидан 1999 йилда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга ва пулларни ювишга қарши курашиш тўғрисидаги қонун (**Anti-Money Laundering Act — AMLA**)

²⁴ “Механизмы и процедуры возвращения активов в США: практическое руководство для международного сотрудничества”. Подразделение по отмыванию денег и возврату активов (MLARS) Министерство юстиции США.

²⁵ Выявление доходов от преступной деятельности: опыт ирландии. «возврат похищенных активов руководство по конфискации активов вне уголовного производства» стр. 220.

кабул қилиш билан бирга пулларни ювишга қарши курашиш бошқармаси (**Anti-Money Laundering Office — AMLO**) ташкил қилинган²⁶.

Бошқарма Адлия вазирлиги назорати остида иш олиб борадиган мустақил орган бўлиб, Бош вазир ёки унинг ўринбосари бошчилигидаги пулларни ювишга қарши Кенгашга ҳисобот беради.

AMLO жиноятларни тергов қилишдан ташқари активларни мусодара қилиш ва ноқонуний пулларни ювиш билан боғлиқ ишларни текшириш учун жавобгардир.

Колумбия Наркотикларни назорат қилиш бўйича миллий агентлигининг махсус маъмурий бошқармаси (**Dirección Nacional de Estupefacientes — DNE**) активлар хатланган вақтдан бошлаб суд уларни мусодара қилиш ёки қайтариб бериш бўйича якуний ҳукм чиқарилгунга қадар, шунингдек ижтимоий инвестициялар ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш (яъни, мусодара қилинган мулк фонди) реабилитация фондини бошқариш учун масъул бўлган ихтисослаштирилган маъмурий орган ҳисобланади.

DNE активларнинг иқтисодий қийматини оқилона сақлаш ва унинг назорати остида мулкни сақлаш учун жавобгардир. Ушбу органнинг активларни бошқариш бўлими олиб қўйилган ва мусодара қилинган активларни бошқариш ва корхоналарга вақтинча фойдаланиш ҳуқуқини бериш учун жавобгардир.

Бошқарма мулкнинг хусусияти ёки турига қараб техник ва маъмурий ёрдам кўрсатадиган етита гуруҳдан иборат улар: шаҳар кўчмас мулки гуруҳи, қишлоқ кўчмас мулки гуруҳи, компаниялар ва корпорациялар учун гуруҳ, транспорт воситалари гуруҳи, кемалар ва самолётлар учун гуруҳ, пул, санъат ва бошқа нарсалар, мулклар гуруҳи.

Жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришда идоралараро активларни қайтариш бўйича норасмий тармоқларнинг ўрни бекиёсдир.

²⁶ Роль бюро по управлению активами в составе управления по борьбе с отмыванием денег «возврат похищенных активов руководство по конфискации активов вне уголовного производства» стр. 239.

Хусусан, Ғарбий ва Марказий Осиё давлатларининг идоралараро активларни қайтариш бўйича норасмий тармоғи (**ARIN-WCA**) минтақанинг 8 мамлакатини Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Туркманистон, Ўзбекистон, шунингдек Афғонистон, Эрон ва Покистонни камраб олган муҳим тармоқлардан бири ҳисобланади.

Тармоқ эксперт амалиётчилар гуруҳи: судьялар, прокурорлар, терговчилар ва молиявий разведка органларининг активларни кузатиш, музлатиш, ҳибсга олиш, мусодара қилиш ва бошқариш тажрибасига эга ходимларидан иборат.

Тармоқнинг мақсади жиноятчиларни ноқонуний активларидан маҳрум қилишда ваколатли органларнинг ўзаро ҳамкорлиги самарадорлигини оширишдир.

Ҳозирги кунда дунёда активларни қайтариш бўйича **7 та** норасмий тармоқ мавжуд бўлиб улар қуйидагилар:

Европа полиция ташилотини ҳомийлигидаги Котибият билан биргаликдаги Европанинг 57 давлати, Шимолий Америка ва Россия мамлакатларини ўз ичига олган – **Европа тармоғи (CARIN)**;

Корея Республикаси Бош прокуратурасида Котибияти бўлган 19 мамлакатдан иборат – **Осиё-Тинч океани тармоғи (ARIN-AP)**;

Жанубий Африка давлатлари учун Жанубий Африка Бош прокуратурасида Котибият билан 38 та давлатлардан иборат – **Шарқий, Жанубий ва Ғарбий Африканинг 3 та тармоғи (ARIN-EA)**;

32 давлатдан иборат – **Кариб бассейни тармоғи (ARIN-CARIB)**;

18 та давлатдан иборат – **Жанубий ва Лотин Америкаси тармоғи**;

Тармоқларнинг ишчи органи Котибият бўлиб, унинг ваколат ва фаолиятлари аъзо давлатларнинг ёки халқаро ташкилотларнинг ваколатли органлари томонидан амалга оширилади.

Котибиятлар маъмурий қўллаб-қувватлашни таъминлайдилар, масъул шахслар рўйхатини бошқарадилар, бошқа тармоқлар билан алоқаларни ўрнатадилар, биргаликда ҳар йили активларни қайтариш

соҳасида тажриба алмашиш бўйича амалий машғулотлар ва семинарлар ташкил этадилар.

Давлат маблағларини ўзлаштириш муаммосини ҳал қилиш учун Жаҳон банки Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Гиёҳванд моддалар ва жиноятчилик бўйича Бошқармаси (УНП ООН) билан биргаликда 2007 йил сентябр ойида ўғирланган мулкларни қайтариш (StAR ташаббуси) дастурини бошлади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош котиби Пан Ги Мун, Жаҳон Банки Президенти Роберт Зеллик ва УНП ООН директори Антонио Мария Коста янги ҳаракат режасида ўғирланган мулкларни ўз эгаларига қайтариш халқаро ҳамжамият барча аъзоларининг биргаликдаги саъй-ҳаракатларини талаб қилиши тўғрисида эълон қилишди.

StAR ташаббуси қуйидаги вазифаларни амалга оширишда ёрдам беради:

- ноқонуний ўзлаштирилган мол-мулкни қайтаришда маълумотлар тўплаш ва тарқатиш, шунингдек ушбу тартибни амалга оширишга кўмаклашиш чораларини кўриш;

- активларни қайтариб беришнинг ички механизмларини, масалан, мулкни мусодара қилишнинг самарали тартибини, юридик ёрдам учун халқаро сўровга жавоб бериш тартибини ёки бундай сўровни бериш жараёнини яратиш;

- миллий ҳокимият органларининг талабига биноан қайтарилган активлардан фойдаланишни кузатиш.

Жиноий таъқибсиз активларни қайтариш, коррупция механизмлари натижасида ўзлаштирилган ёки сотиб олинган ва хорижий давлатлар ҳудудида яширинган мол-мулкни ёки жиноят натижасида ўзлаштирилган даромадлар ва мол-мулкни тортиб олиш воситаси ҳисобланиб, жиноятчининг ўлими, унинг одил судловдан яширинганлиги ёки жиноий дахлсизликка эга бўлганлиги сабабли жиноий жавобгарликка тортилиши мумкин бўлмаган ҳолларда ва вазиятларда қўлланилади.

Шунингдек, мусодара қилишнинг икки хил тарзда: жиноий тартибда ва жиноий тартибдан ташқари яъни фуқаролик тартибида амалга оширилиши кўрсатилган. Ушбу мусодара турларининг ҳар бири битта мақсадни кўзлайди - жиноятлардан олинган даромадларни ва уни содир этишда фойдаланилган нарсаларни давлат фойдасига қайтариш. Бундай мусодара усули икки томонлама мантиққа асосланади:

Биринчидан ноқонуний хатти-ҳаракат содир этганларга жиноят ҳисобидан бойишига йўл қўйилмаслиги, жиноий фаолиятдан олинган даромадлар давлат ёки хусусий шахс бўладими жабрланувчига етказилган зарарни қоплаш учун олиниши ва қайтарилиши керак.

Иккинчидан жиноят такрор содир этилмаслиги, мулклардан кейинчалик жиноий мақсадларда фойдаланишни олдини олишга ёрдам берадиган воситаларни ҳам ўз ичига олади. Жиноий ва жиноий таъқибдан ташқари мусодара асосан активларни қайтариш жараёнида уларни олиб қўйишда ўзаро бир-биридан фарқ қилади. Жиноий мусодара қилиш жиноий иш юритиш ва судловни амалга оширишни ўз ичига олади, жиноий ишдан ташқари мусодара қилиш эса на бирини, на бошқасини талаб қилмайди.

II БОБ. ЖИНОЙ ЙЎЛ БИЛАН ТОПИЛГАН АКТИВЛАРНИ КАЙТАРИШДА ИЖРО ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ, МАВЖУД МУАММОЛАР ВА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

2.1. Жиноий йўл билан топилган активларни хатлаш, ҳисобини юретиш ва қайтариш муаммолари.

Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонун талабларига мувофиқ, миллий судларнинг мол-мулкни мусодара ёки қайтариш ҳақидаги ижро ҳужжатлари ижроси бўйича қарздорнинг мол-мулкни хатлаш – мол-мулкни рўйхатга олишдан, уни тасарруф қилиш ман этилганлигини эълон қилишдан, зарур ҳолларда эса, мол-мулкдан фойдаланиш ҳуқуқини чеклашдан, уни олиб қўйиш ёки сақлашга топширишдан иборатдир.

Хатлаш ундирувчига олиб бериладиган ёки реализация қилинадиган қарздорнинг мол-мулки сақланишини таъминлаш мақсадида ҳамда жавобгарга тегишли бўлиб, унинг ўзида ёки бошқа шахсларда турган мол-мулкни хатлаш тўғрисидаги суд ажрими ижро этилаётганда амалга оширилади.

Чет эл судлари ва арбитражларининг ҳамда миллий судларнинг қарорларини ижро этиш тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари ва халқаро шартномалари билан белгиланади.

Хусусан, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги давлатлари ўртасидаги “Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисида”ги (1993 йил 22 январдаги Минск Конвенцияси) ҳамда Кишинев Конвенцияси (2002 йил 7 октябрь), “Жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам тўғрисида”ги Бирлашган Араб Амирликлари ўртасида имзоланган (2014 йил 11 ноябр Абу Даби) шартномаси шулар жумласидан.

Чет эл судлари ва арбитражлари қарорларини ҳамда миллий судларнинг қарорларини чет эл ҳудудида ижросини таъминлаш мазкур суд

қарорларини давлатлар миллий судларининг қарорлари асосида дастлаб тан олиш ва ижрога қаратиш принциплари асосида амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги халқаро, икки томонлама ва кўп томонлама шартномалари ҳамда Конвенцияларида чет эл суд қарорларини тан олиш ва ижрога қаратиш тартиблари ҳамда ўзаро ҳуқуқий ёрдам бўйича ваколатли марказий органлар белгиланган.

Жиноий йўл билан топилган ноқонуний шу жумладан коррупцион механизмлар ёрдамида олинган маблағларни ва активларни қайтариш Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенциясининг (UNCAC)²⁷ асосий принципи сифатида тан олинган.

Активларни қайтариш куйидаги жараёнларни ўз ичига олади:

1. Ахборот ва далилларни тўплаш, активларни кузатиш;
2. Активларни сақлашни кафолатлаш;
3. Халқаро ҳамкорлик;
4. Суд муҳокамаси;
5. Қарорларни ижро этиш;
6. Активларни қайтариш.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг 2005 йилда кучга кирган Коррупцияга қарши конвенцияси ноқонуний ўзлаштирилган давлат маблағларини Конвенцияга аъзо давлатларга қайтарилишини таъминлайдиган қонунларни қабул қилишни тавсия қилади. Жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш ушбу Конвенциянинг асосий принциpidир.

Коррупцияга қарши конвенциясига мувофиқ активларни қайтаришнинг куйидаги механизмлари мавжуд:

²⁷ Теодор Гринберг, Линда Сэмюэль, Вингейт Грант, Ларисса Грей. Возврат похищенных активов: Руководство по конфискации активов вне уголовного производства. — Москва: Альпина Паблицерз, 2010. — 356 с. — ISBN 978-5-9614-1205-5.

1. Мансабдор шахслар ва уларнинг оила аъзоларининг банк хисобварақлари билан боғлиқ шубҳали операциялар устидан молиявий ташкилотларни назорат қилиш чоралари (UNCAC, 52-модда);

2. Иштирокчи-давлат бошқа Иштирокчи-давлатнинг судига хусусий шахс сифатида иштирок этиши учун зарур бўлган процедуралар (UNCAC, 53-модда);

3. Бир давлатнинг бошқа давлат суди томонидан чиқарилган мусодара қилиш буйруғини тан олишга ва ижро этишга имкон берадиган ички қонун мавжудлиги, кейинчалик тергов ҳаракатларини ўтказиш ва натижада бошқа давлатда коррупцион механизмлар орқали сотиб олинган мол-мулк музлатилиши ва мусодара қилиниши (UNCAC, 54-модда);

4. Жиноятчининг ўлими, қочиб кетиши ёки яшириниши натижасида жиноий таъқибдан ташқари мол-мулкни мусодара қилишга рухсат берадиган бошқа чоралар (UNCAC, 55-модда);

Шунингдек, Конвенция активларни қайтаришда иштирокчи давлатларнинг ўзаролик тамойилларига риоя қилинишини қўллаб-қувватлайди.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Гиёҳванд моддалар ва жиноятчилик бўйича бошқармаси Жаҳон банки билан биргаликда ноқонуний ўзлаштирилган мулкни тиклаш ташаббуси (StAR Ташаббуси) лойиҳасини бошлади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош котиби Пан Ги Мун 2007 йилдаги нутқида ушбу ташаббус ривожланган ва ривожланаётган давлатлар, жамоат ва хусусий сектор ўртасидаги ҳамкорликка ёрдам беришини, бундай ҳамкорликнинг натижаси активларни қонуний эгаларига қайтариш эканлигини таъкидлаган.²⁸

Натижада, ушбу масала батафсил таҳлил қилинган нашр чоп этилиб, ушбу дастур доирасида қуйидаги тадбирлар:

²⁸ Гринберг и др., 2010, с. 31.

- ноқонуний ўзлаштирилган давлат маблағларини қайтариш принциплари ва чоралари тўғрисида маълумотлар ҳақида хабардор қилиш;
- активларни қайтаришнинг ички механизмларини яратиш (активларни қайтариш тўғрисида талабнома, мулкни мусодара қилиш ва бошқалар);
- сўров ёки талабнома бўйича қайтариладиган активларни кузатиб боришни амалга оширмоқда.

Агар мулк чет элда жойлашган бўлса, ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисида сўров юбориш орқали қарорни бошқа мамлакат судида тўғридан-тўғри рўйхатдан ўтказиш ва ижро этиш (тўғридан-тўғри ижро этиш) ёки сўралаётган давлат томонидан тақдим этилган фактлар асосида қарор чиқариш (билвосита ижро этиш) орқали ижросини таъминлашга эришиш мумкин.

Жиноий йўл билан топилган активларни мусодара қилиш тизимининг қонунчиликда мавжудлиги ҳар қандай давлатнинг коррупция ва пул ювиш натижасида олинган даромадларни қайтаришнинг барча усулларига эга бўлишнинг зарурий шартдир.

Мусодара қилиш суднинг ёки бошқа ваколатли органнинг қарорига асосан мулкдан доимий маҳрум қилишни англатади²⁹.

Мулк мусодара қилинганидан сўнг, мулкка эгалик қилиш, мулк эгасига компенсация бермасдан давлатга ўтади. Халқаро ҳужжатлар ва стандартлар мусодара қилиш тизимларининг муҳимлигини таъкидлайди. Улар ўзларининг иштирокчиларидан ҳеч бўлмаганда коррупция, пул ювиш ва бошқа оғир жиноятларга қарши курашиши воситаси сифатида жиноий мусодара қилиш тизимига эга бўлишларини талаб қиладилар.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенцияси ва ФАТФнинг 40+9 тавсияларида давлат активларни қайтариш бўйича дастурларини кенгайтиришда тобора кучайиб бораётган

²⁹ Конвенция ООН против коррупции (UNCAC), ст. 2; Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности (UNTOC), ст. 2; Конвенция о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ, ст. 1.

жиной таъқибсиз яъни фуқаровий тартибда мусодара қилиш тизимини қўллаб-қувватлашади.

Жиной мусодара қилиш суд томонидан айбланувчининг суд ҳукми чиқарилганлиги ёки айбланувчининг айбини тан олишини талаб қилади.

Айблов ҳукми чиқарилганда айбланувчининг ўлими, унинг мамлакатдан чиқиб кетиши ёки йўқлигида мол-мулкни мусодара қилиш учун ушбу процедурадан фойдаланиш қийин бўлиши мумкин.

Жиной таъқибдан ташқари фуқаролик тартибидаги мусодара айблов ҳукми чиқармасдан туриб, мулкни мусодара қилиш ёки ундан фойдаланишни чеклаш имконини беради.

Жиной таъқибдан ташқари мусодара қилиш кўпинча мулкий ҳуқуққа эга бўлган шахсни эмас, балки мулкни таъқиб қилиш бўлганлиги сабабли, одатда бу мулк жиной йўл билан топилган даромад ёки уни содир этиш воситаси эканлиги тўғрисидаги далиллар тўплаш ва исбот қилишни талаб қилади.

Бундан ташқари, жиной таъқибдан ташқари мусодара қилиш айблов ҳукми чиқарилишига боғлиқ эмас.

Фуқаролик процедураси қўлланиладиган мамлакатларда мусодара қилиш айблов ишини енгиллаштиради ҳамда кам аҳамиятли далилларни тўплашнинг ўзи етарли ҳисобланади.

Мусодара қилишнинг ушбу турлари бир-биридан қуйидагича фарқланади:

- мол-мулкни қайтариш ва мусодара қилиш ҳамда хатлашда; (жиной таъқиб жиной иш қўзғатиш ва айбловни ўз ичига олади) жиной таъқибдан ташқари фуқаролик тартибда даъво қўзғатиш орқали мусодара қилиш эса на бирини, ва на бошқасини талаб қилмайди;

- жиной мусодара қилиш бу якка тартибдаги қарор, яъни у муайян шахсга қарши қаратилган бўлиб, (*in personam*) бундай мусодара қилиш жиной иш қўзғатиш ва айблов ҳукми талаб қилади ва кўпинча ҳукмдаги жазонинг бир қисми ҳисобланади;

- жинойй мусодара қилишнинг талаби, авваламбор, давлат судланувчининг айбини исботлаши, яъни судья судланувчининг айбига ишониши учун шундай далилларни тақдим қилиши кераклигини аңлатади.

Жинойй таъқибдан ташқари фуқаролик тартибда даъво қўзғатиш орқали мусодара қилишда эса;

- жинойятчи одил судловдан яшириниб юрган бўлса ва унга жазо тайинлаш имкони мавжуд бўлмаса;

- жинойятчи иш қўзғатилишидан олдин ёки ҳукм чиқарилишидан олдин вафот этганлиги сабабли, иш тугатилган бўлса;

- жинойятчида дахлсизлиги ҳуқуқи уни жинойй таъқиб қилишдан ҳимоя қилган тақдирда;

- мол-мулк топилган ва жинойятчи шахси номаълум (масалан, мол-мулк жинойят содир этиш билан боғлиқ бўлмаган курерда топилган) агар топилган мол-мулк жинойй ҳаракатлар натижасида олинганлиги исботланса;

- мулк жинойятга даҳли бўлмаган учинчи шахслар тасарруфида бўлса, аммо улар мулкнинг жинойй келиб чиқиши ҳақида хабардор ёки била туриб бу фактга эътибор бермаган тақдирда, учинчи шахсдан мулкни тортиб олиш учун жинойй мусодара қилиш мумкин эмас, аммо бу жинойй таъқибдан ташқари фуқаролик тартибида даъво киритиш орқали мусодара қилиниши бундан мустасно, яъни мол-мулк, гарчи у инсофли харидор томонидан сотиб олинган бўлса ҳам олиб қўйилади;

- жинойй жавобгарликка тортиш учун далиллар етарли бўлмаганда.

Жинойй йўл билан топилган мол-мулкни хатлаш, мусодара ёки активларни қайтаришда миллий қонунчилигимизда жинойй таъқибдан ташқари, фуқаролик тартибида даъво қўзғатиш механизми мавжуд эмас.

АҚШ Адлия вазирлигининг Жинойй фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва активларни қайтариш бўлими (**Money Laundering and Asset Recovery Section, MLARS**) ўзлаштирилган

активларни қайтариш бўйича АҚШнинг етакчи агентлиги ҳисобланиб, хориж давлатлари расмий идораларининг сўровларини кўриб чиқиш, коррупция ва бошқа жиноий схемалар бўйича ноқонуний ўзлаштирилган активларни қайтаришга оид ахборот алмашишда ёрдам беради.

Адлия вазирлигининг Ташқи ишлар бошқармаси жиноят ишлари бўйича бўлими (**Office of International Affairs, OIA**) АҚШнинг марказий органи ҳисобланиб, ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги барча расмий сўровларни қабул қилиш ва жўнатиш ҳуқуқига эга. Хорижий давлатлардан ёрдам сўраб келиб тушган расмий мурожаатлари Ташқи Ишлар Вазирлигига келиб тушади. Федерал Тергов Бюроси (**Federal Bureau of Investigation, FBI**) ва Миллий хавфсизлик хизмати тергов бўлими (**Homeland Security Investigations, HSI**) ушбу ташкилотларда махсус молиявий терговчилардан иборат махсус гуруҳлари мавжуд бўлиб, уларнинг бевосита вазифаси глобал коррупцияга қарши курашишдир³⁰.

Активларни қайтариш бўйича Ирландия тажрибасида жиноий йўл билан қўлга киритилган активларни мусодара қилишни таъминлаш учун жиноий мусодара қилиш ва жиноий таъқибдан ташқари фуқаролик тартибида мол-мулкни мусодара қилиш белгиланган³¹. Ноқонуний ўзлаштирилган активларни **қайтариш бўйича тергов Бюроси** кўп тармоқли агентлик бўлиб, полиция, солиқ ва божхона бошқармалари, ижтимоий хавфсизлик вазирлиги вакиллари, юридик мутахассис, маъмурий ва техник ходимлардан иборат.

Тайланд ҳукумати томонидан 1999 йилда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга ва пулларни ювишга қарши курашиш тўғрисидаги қонун (**Anti-Money Laundering Act — AMLA**)

³⁰ “Механизмы и процедуры возвращения активов в США: *практическое руководство для международного сотрудничества*”. Подразделение по отмыванию денег и возврату активов (MLARS) Министерство юстиции США.

³¹ Выявление доходов от преступной деятельности: Опыт Ирландии. «Возврат похищенных активов Руководство по конфискации активов вне уголовного производства» стр. 220.

кабул қилиш билан бирга пулларни ювишга қарши курашиш бошқармаси (**Anti-Money Laundering Office — AMLO**) ташкил қилинган³².

Бошқарма Адлия вазирлиги назорати остида иш олиб борадиган мустақил орган бўлиб, Бош вазир ёки унинг ўринбосари бошчилигидаги пулларни ювишга қарши Кенгашга ҳисобот беради.

AML O жиноятларни тергов қилишдан ташқари активларни мусодара қилиш ва ноқонуний пулларни ювиш билан боғлиқ ишларни текшириш учун жавобгардир.

Колумбия Наркотикларни назорат қилиш бўйича миллий агентлигининг махсус маъмурий бошқармаси (**Dirección Nacional de Estupefacientes — DNE**) активлар хатланган вақтдан бошлаб суд уларни мусодара қилиш ёки қайтариб бериш бўйича яқуний буйруқ чиқаргунга қадар, шунингдек ижтимоий инвестициялар ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш (яъни, мусодара қилинган мулк фонди) реабилитация фондини бошқариш учун масъул бўлган ихтисослаштирилган маъмурий орган ҳисобланади.

DNE активларнинг иқтисодий қийматини оқилона сақлаш ва унинг назорати остида мулкни сақлаш учун жавобгардир. Ушбу органнинг активларни бошқариш бўлими олиб қўйилган ва мусодара қилинган активларни бошқариш ва корхоналарга вақтинча фойдаланиш ҳуқуқини бериш учун жавобгардир.

Юқорида таъкидланганидек, хорижий давлатларда жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш учун махсус органлар ташкил этилган бўлиб, уларнинг ваколатларига активларни кузатиш тергов қилиш жиноят иши қўзғатиш ва бошқа процессуал ҳаракатларни амалга ошириш билан бир қаторда қайтариш ёки реализация қилингунига қадар уларни сақлаш ҳисобини юритиш халқаро сўровларни кўриб чиқишга доир ваколатлари қонунчиликда мустаҳкамлаб қўйилган.

³² Роль Бюро по управлению активами в составе Управления по борьбе с отмыванием денег «Возврат похищенных активов Руководство по конфискации активов вне уголовного производства» стр. 239.

Ушбу ташкилотлар ўз ваколатлари активларни сақлаш билан бирга ундан вақтинча фойдаланиш шунингдек тез бузулувчан махсулотларни сақлаш ҳамда дарҳол реализация қилиш ваколатлари ҳам берилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 14 январдаги “Давлат активларини бошқариш, монополияга қарши курашишни тартибга солиш тизимини ва капитал бозорини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ–5630-сонли Фармони қабул қилиниб, унга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги ташкил қилиниб, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг

2019 йил 15 майдаги “Ўзбекистон Республикаси давлат активларини бошқариш агентлиги фаолиятини ташкил этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги 404-сонли Қарори қабул қилинди. Мазкур Қарор билан тасдиқланган Низомда Агентликнинг мақоми, асосий вазифалари, фаолият йўналишлари, функциялари, ҳуқуқлари, жавобгарлиги, фаолиятини ташкил этиш ва ҳисобот бериш тартиби белгиланган³³. Агентлик суд қарорлари асосида берилган ижро ҳужжатларини ижро этиш, жиноий йўллар билан ўзлаштирилган активларни қайтариш ёки уни тасарруф қилиш, ҳорижий ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган чет эл ташкилоти активларни аниқлаш ва уларни тасарруф этишни вақтинча чеклаш каби айрим турдаги сўровнома (талабнома)ларни бажариш ваколатига эга эмас.

Мусодара қилиш дастурини муваффақиятли режалаштириш тегишли имкониятларни талаб қилади, чунки уни амалга оширувчи агентлик мусодара қилинган ва қайтарилган мол-мулкни сақлаш ва сотиш билан боғлиқ қатор муаммоларга дуч келади.

³³15 май 2019 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси давлат активларини бошқариш агентлиги фаолиятини ташкил этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги 404-сонли Қарори билан тасдиқланган Низом.

Ижро этувчи агентлик қўлга киритилган барча турдаги активларни аниқлаш ва ҳисобга олиш, шунингдек тергов ва суд жараёни давомида уларнинг ҳолатини қайд қилиб бориш учун аниқ ваколатларга эга бўлиши керак, шундагина мол-мулк тўғрисида доимий равишда маълумотларга эга бўлиш имкони бўлади.

Мусодара қилинган ва қайтарилган мол-мулкни сақлаш ундан фойдаланиш ва сотишни тартибга солиш учун аниқ тартиб талаб қилинади.

Шунингдек, жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришда уларни хатлаш, ҳисобини юритиш, чет элдан хатлаш, банд солиш, сақловини таъминлаш, реализацияси шунингдек суд қарори ижросини таъминлашда бошқа процессуал ҳаракатларни амалга оширишга республикамизда ваколатли орган мавжуд эмас.

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги доирасида имзоланган Минск Конвенцияси (1993 йил 22 январ) иштирокчи давлатлар ўртасидаги фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатларни тартибга солади.

Мазкур Конвенция талабларига мувофиқ фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам кўрсатишда Томонларнинг Адлия вазирлиги бевосита Марказий орган сифатида белгиланган.

Ўзаро халқаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги сўровларни амалга оширишда ишнинг дастлабки терговидан бошлаб, суд қарори ижроси таъминлангунга қадар бўлган босқичда ҳар бир шартномада белгиланган тартибга мувофиқ давлатлар ўртасида ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги сўров ва топшириқларнинг ва ҳужжатлар айланмасининг Марказий орган яъни Бош прокуратура ёки Адлия вазирлиги орқали кўрсатилганлиги зарур ва иш учун аҳамиятли маълумотларни олишда ортиқча вақт сарфланишига, мол-мулклар бегоналаштирилиши ёки унга зарар етказилишига сабаб бўлади.

Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги Кишинев Конвенцияси ҳам (2002 йил 7

октябрь) Минск Конвенциясининг мантикий давоми ҳисобланиб, унда ҳам фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам кўрсатишда бевоита Марказий орган сифатида Адлия вазирлиги белгиланган.

Кишинев Конвенциясининг учинчи бўлими суд қарорларини тан олиш ва ижрога қаратишга бағишланган бўлиб, 54-моддасида Минск Конвенциясидан фарқли равишда ҳар бир Аҳдлашувчи Томонлар ушбу Конвенция талаблари асосида ўз ҳудудида қуйидаги суд қарорларини:

- жиноят ишлари бўйича судларнинг зарарни қоплаш, жаримани ундириш ва мусодара ҳақидаги ҳукмларини (қарорларини);

- даврони таъминлаш мақсадида судларнинг мол-мулкни хатлаш, шунингдек банк ҳисоб рақамлардаги пул маблағларига банд солиш ҳақидаги қарорларини ижро этиш учун тан олади ва ижрога қаратади.

Суд қарорларини тан олиш ва ижрога қаратиш сўралаётган Аҳдлашувчи Томоннинг қонунчилигига мувофиқ амалга оширилади.

Шунингдек, Конвенцияда судларнинг жарима ундириш, мол-мулкни ва жиноий фаолиятдан олинган даромадларни мусодара қилиш тартиби ҳам алоҳида белгиланган бўлиб, унга мувофиқ сўралаётган Аҳдлашувчи Томоннинг жарима ундириш, мол-мулкни мусодара қилиш, ноқонуний йўл билан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни, ашёларни ва мол-мулкларни давлат даромадига ўтказиш ҳақидаги суд қарорлари Конвенция талаблари асосида тан олинishi ва ижрога қаратилиши белгиланган.

Бунда ундирилган жиноий жарималар сўралаётган Аҳдлашувчи Томонга берилиши, бироқ фақат сўралаётган Аҳдлашувчи Томон мусодара (конфискация) ҳақидаги қарорларни қайта кўриб чиқишга ҳақли эканлиги, мусодара процедураси сўралаётган Аҳдлашувчи Томоннинг қонунчилиги асосида амалга оширилиши, мусодара қилинган мулк ёки унга эквалент бўлган бошқа мулк сўралаётган Томонга тўлиқ ёки қисман қайтарилиши мумкинлиги кўрсатилган.

Шунингдек, ҳар қандай ҳолатда ҳам қарорни тан олиш ва ижро этиш жараёнида ушбу Конвенцияга мувофиқ, Аҳдлашувчи Томонлар ўзаро мол-

мулкни бўлиб олиш тўғрисида келишиб олишлари тўғрисидаги қоида мустаҳкамланган.

Жиноий ишлар бўйича ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги Абу Даби шартномаси (2014 йил 11 ноябрь) 3-моддаси ҳуқуқий ёрдам кўламини белгилайди унга мувофиқ Томонлар ушбу Шартнома қоидаларига мувофиқ, жиноят ишлари юзасидан тергов қилиш, жиноий таъқиб қилиш ва ишни судда кўришда бир-бирларига ўзаро ҳуқуқий ёрдам кўрсатадилар.

Ҳуқуқий ёрдам қуйидагиларни ўз ичига олади:

а) сўралаётган Томон қонунчилигига мувофиқ шахслардан кўрсатув ёки аризалар олиш, шу жумладан, видеоконференция ёки телевизион алоқалар орқали;

б) ҳужжатлар, ёзувлар ва далилларни тақдим этиш;

с) ҳужжатларни топшириш;

д) қамоқда сақланаётган шахсни кўрсатув бериш учун вақтинча ўтказиш;

е) тинтув ўтказиш ва хатлаш тўғрисидаги сўровларни бажариш;

ф) жиноий фаолиятдан олинган даромадлар, жиноят предмети ва қуролларини мусодара қилиш;

г) мазкур Шартнома доирасида сўралаётган Томоннинг қонунчилигига зид бўлмаган ҳамкорликнинг бошқа шакллари ҳам ўз ичига олади.

Агар Томонлардан бирига бошқа Томон ҳудудида жойлашган ва мусодара қилиниши мумкин бўлган ёки мазкур Томоннинг қонунчилигига мувофиқ бошқача тарзда хатланиши мумкин бўлган жиноий даромадлар, жиноят предметлари ва қуроллари маълум бўлса, у бу ҳақда бошқа Томонни хабардор қилиши мумкин. Агар мазкур бошқа Томон бунга нисбатан юрисдикцияга эга бўлса, у олинган маълумотни қарор қабул қилиш учун ўзининг ваколатли органларига тақдим этиши мумкин ва бу органлар қонунчиликка асосан қарор қабул қилиб, кўрилган чоралар тўғрисида бошқа Томонни хабардор қилиши лозим.

Ҳар бир Томон бошқа Томонга жиноий даромадлар, жиноят предметлари ва қуролларини мусодара қилиш, жабрланувчиларга жиноят оқибатида етказилган зарарни қоплаш ва товон ундиришда ўз қонунчилиги йўл қўядиган даражада ёрдам беради.

Жиноий даромадлар, жиноят предметлари ва қуролларини сақлаётган Томон ўз қонунчилигига мувофиқ уларни тасарруф этади. Томонлардан ҳар бири мазкур мулкнинг ҳаммасини ёки бир қисмини ёхуд уни сотишдан олинган фойдани бошқа Томонга ўз қонунчилиги рухсат берган даражада ва мазкур Томон лозим деб топган шартларда топшириши мумкин.

Агар сўралаётган Томон сўраётган Томондан талон-торож қилинган давлат мулки бўлган активларни хатласа ёки мусодара қилса, сўралаётган Томон хатланган ёки мусодара қилинган активларни уларнинг легаллаштирилганлиги ёки легаллаштирилмаганлигидан қатъи назар, асосли харажатларни чиқариб ташлаган ҳолда сўраётган Томонга қайтариб беради.

Қайтариб бериш сўраётган Томонда якуний қарор чиқарилгандан сўнг амалга оширилади.

Агар бир Томон ихтиёрида давлат активи ҳисобланмаган, мусодара қилинган мулк бўлса ва мазкур Томон (сақловчи Томон) бошқа Томонни (ҳамкорлик қилувчи Томон) бунга ҳамкорлик қилган деб ҳисобласа, сақловчи Томон ўз ихтиёрига кўра ва ўз қонунчилигига мувофиқ ушбу активлар ёки уларга тенглаштирилган маблағларни ҳамкорлик қилувчи Томон билан тақсимлаб олиши мумкин.

Агар алоҳида ҳолатларда Томонлар бошқача тарзда келишиб олмаган бўлса, активларни тақсимлаш тўғрисидаги сўров мусодара қилиш бўйича якуний қарор кучга киргандан сўнг бир йил ичида юборилиши лозим.

Агар Томонлар бошқача тарзда келишиб олмаган бўлса, сақловчи Томон мазкур модда қоидаларига мувофиқ ҳар қандай суммани

топширишда ундан фойдаланиш шартларини белгиламаслиги лозим, шу жумладан, ҳамкорлик қилувчи Томондан бошқа давлат, ташкилот ёки жисмоний шахс билан ушбу маблағни бўлишишни талаб қилмаслиги лозим.

Кишинев Конвенцияси, Абу-Даби шартномаси ва Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши Конвенциясида жиноий даромадлар, жиноят предметлари ва қуролларини сақлаётган Томон ўз қонунчилигига мувофиқ уларни тасарруф этади. Томонлардан ҳар бири мазкур мулкнинг ҳаммасини ёки бир қисмини ёхуд уни сотишдан олинган фойдани бошқа Томонга ўз қонунчилиги рухсат берган даражада ва мазкур Томон лозим деб топган шартларда топшириши мумкинлиги ҳақидаги қоида қўшимча равишда Томонларнинг ўзаро келишувини талаб қилиб, унда сотилган яъни раелизация қилинган мол-мулк қийматини ўзаро бўлиб олишлари тартибини назарда тутди.

Бундан кўриниб турибдики, реализация қилинган мол-мулк миқдори агар мулк реализация қилингунига қадар қилинган харажатларни қопламаган тақдирда, ёки активлар жойлашган ҳудуддаги давлат билан мол-мулкни ўзаро тақсимлаш тўғрисида келишув наф бермаса, активлар бошқа давлат ҳудудида қолиб кетишига сабаб бўлади.

2.2. Жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришда халқаро ҳамкорлик механизмларини жорий этиш ва миллий қонунчиликни такомиллаштириш

Ҳозирги даврда давлатимизнинг ташқи сиёсатидаги устувор йўналишлардан бири бу интеграция жараёни иштирокчилари ўртасидаги савдо-иқтисодий ва маданий алоқаларни ривожлантиришга асосланиб, жаҳон ҳамжамияти мамлакатлари билан муносабатларни янги босқичга кўтаришдир.

Жиноий йўл билан топилган активларни мусодара қилиш ёки қайтариш бўйича АҚШ, Ирландия, Тайлан ва Колумбия давлатлари халқаро тажрибаси ўрганилганда, ушбу ташкилотлар ўз ваколатлари доирасида активларни кузатиш, жиноят иши кўзғатиш, тергов ва суриштирув ҳаракатларини олиб бориш, хатлаш ва уларни сақлашда жавобгар бўлиш билан бирга ундан вақтинча фойдаланиш шунингдек тез бузулувчан маҳсулотларни сақлаш ҳамда дарҳол реализацияни таъминлаш каби ваколатлари ҳам берилган.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти ўз ваколатлари доирасида хатланган активларни ҳисобини юритиш, чет эл ҳудудидаги активларни хатлаш, суд қарорларининг активларни қайтариш ва мусодара қилишда мол-мулк реализация билан боғлиқ ижро ҳаракатларини амалга ошира олмайди.

Ўзбекистон Республикасида миллий судлар томонидан суд қарорлари асосида бериладиган ижро ҳужжатларини мажбурий ижро этиш Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуннинг 3-моддасига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси органларининг давлат ижрочилари зиммасига юклатилган бўлиб уларнинг ваколатлари ушбу Қонун ва бошқа қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси ўз фаолияти доирасида барча МДХ давлатлари хусусан, Роосия Федерацияси, Осиё, Европа давлатлари ва АҚШ давлати билан суд қарорлари ижроси бўйича ўзаро ҳуқуқий ёрдам масалаларида икки томонлама ва кўп томонлама шартномалар имзоланиб, ўзаро дўстона ёзишмалар олиб бормоқда.

Халқаро муносабатларда дунёнинг саксондан ортиқ давлатлари суд қарорлари ижросини таъминлаш соҳасидаги органларни бирлаштирган Суд ижрочиларининг халқаро иттифоқи билан олиб борилган самарали ишлар натижасида, 2018 йилда Иттифоқ ва Бюро ўртасида ўзаро ҳамкорлик тўғрисида келишув имзоланган бўлиб, Бюро Иттифоқнинг уюшган аъзолигига қабул қилинган.

Жиноий йўл билан топилган чет эл ҳудудидаги мол-мулкларни суд қарори асосида хатлаш, активларни қайтариш шунингдек хатланган активлар ҳисобини юритиш учун масъул ваколатли орган сифатида Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюросини белгилаш;

Бюронинг функцияларига қўшимча чет эл ҳудудидаги активларни қайтариш ҳақидаги суд қарорлари ижросини таъминлашда хатланган мулкларнинг ҳисобини юритиш, ушбу тоифадаги суд қарорлари ижросини таъминлашда сарфланадиган харажатлар ҳисоби калкуляциясини олдиндан чиқариш каби вазифаларни юклаш; *(бунда активларни қайтаришда сарфланадиган харажат олдиндан ҳисоб-китоб қилинади.)*

Хорижий тажрибаларга асосланган ҳолда, миллий қонунчилигимизга ҳорижий ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган чет эл ташкилоти активларини аниқлаш ва уларни тасарруф этишни вақтинча чеклаш каби айрим турдаги сўровнома (топшириқ)ларни Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси томонидан тўғридан-тўғри бажариш тартибини белгилаш таклиф этилади.

Ушбу таклифлар натижасида миллий қонунчилигимизда жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш ҳақидаги суд қарорлари ижросини таъминлаш учун масъул ваколатли орган белгиланади.

Шу билан бирга жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришга оид суд қарорлари ижросини сўзсиз таъминланишига эришилади.

Жиноий мусодара қилиш суд томонидан айбланувчига нисбатан суд ҳукми чиқарилишини талаб қилади.

Айблов ҳукми чиқарилганда айбланувчининг ўлими, унинг мамлакатдан чиқиб кетиши ёки йўқлиги ҳолатларида мол-мулкни мусодара қилиш учун ушбу процедурадан фойдаланиш қийин бўлиши мумкин.

Жиноий таъқибдан ташқари, фуқаролик тартибидаги мусодара айблов ҳукми чиқармасдан туриб, мулкни мусодара қилиш ёки ундан фойдаланишни чеклаш имконини беради.

Мусодара қилишнинг ушбу тури жиноятчи одил судловдан яшириниб юрган бўлса ва унга жазо тайинлаш имкони мавжуд бўлмаса;

- жиноятчи иш қўзғатилишидан олдин ёки ҳукм чиқарилишидан олдин вафот этганлиги сабабли, иш тугатилган бўлса;

- жиноятчида дахлсизлиги ҳуқуқи уни жиноий таъқиб қилишдан ҳимоя қилган тақдирда;

- мол-мулк топилган ва жиноятчи шахси номаълум (масалан, мол-мулк жиноят содир этиш билан боғлиқ бўлмаган курерда топилган) агар топилган мол-мулк жиноий ҳаракатлар натижасида олинганлиги исботланса;

- мулк жиноятга даҳли бўлмаган учинчи шахслар тасарруфида бўлса, аммо улар мулкнинг жиноий келиб чиқиши ҳақида хабардор ёки била туриб бу фактга эътибор бермаган тақдирда, учинчи шахсдан мулкни тортиб олиш учун жиноий мусодара қилиш мумкин эмас, аммо бу жиноий таъқибдан ташқари фуқаролик тартибида даъво киритиш орқали мусодара

қилиниши бундан мустасно, яъни мол-мулк, гарчи у инсофли харидор томонидан сотиб олинган бўлса ҳам олиб қўйилади;

- жиноий жавобгарликка тортиш учун далиллар етарли бўлмаганда самарали қўлланилади.

Хорижий давлатлар Австралия, Янги Зеландия, Ирландия, Швейцария, Тайланд, Буюк Британия, АҚШ, ЖАР давлатларининг фуқаролик ҳуқуқи қонунчилигида жиноий таъқибдан ташқари фуқаролик тартибида даъво киритиш орқали мусодара қилиш тартиби белгиланган.

Шу сабабли, жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришда фуқаролик қонунчилигига жиноий таъқибдан ташқари, яъни фуқаровий тартибда даъво киритиш орқали мусодара қилиш тартиби ва механизмларини жорий қилиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Бунинг натижасида жиноятчи иш қўзғатилишидан олдин ёки ҳукм чиқарилишидан олдин вафот этганлиги сабабли, иш тугатилган бўлса;

- жиноятчида дахлсизлиги ҳуқуқи уни жиноий таъқиб қилишдан ҳимоя қилган тақдирда;

- мол-мулк топилган ва жиноятчи шахси номаълум (масалан, мол-мулк жиноят содир этиш билан боғлиқ бўлмаган курерда топилган) ҳамда топилган мол-мулк жиноий ҳаракатлар натижасида олинганлиги исботланса;

- мулк жиноятга даҳли бўлмаган учинчи шахслар тасарруфида бўлса, аммо улар мулкнинг жиноий келиб чиқиши ҳақида хабардор ёки била туриб бу фактга эътибор бермаган тақдирда, учинчи шахсдан мулкни тортиб олиш учун жиноий мусодара қилиш мумкин эмас, аммо бу жиноий таъқибдан ташқари фуқаролик тартибида даъво киритиш орқали мусодара қилиниши бундан мустасно, яъни мол-мулк, гарчи у инсофли харидор томонидан сотиб олинган бўлса ҳам олиб қўйилишига;

- жиноий жавобгарликка тортиш учун далиллар етарли бўлмаганда ҳаттоки шахс оқланганда ҳам активларни қайтариш ёки мусодара қилинишини самарали қўллашга эришилади.

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги доирасида имзоланган Минск Конвенцияси (1993 йил 22 январ) иштирокчи давлатлар ўртасидаги фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатларни тартибга солади.

Минск Конвенциясида ўзаро халқаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги сўровларни амалга оширишда ишнинг дастлабки терговидан бошлаб, суд қарори ижроси таъминлангунга қадар бўлган босқичда ҳар бир шартномада белгиланган тартибга мувофиқ давлатлар ўртасида ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги сўров ва топшириқларнинг ва ҳужжатлар айланмасининг Марказий орган яъни Бош прокуратура ёки Адлия вазирлиги орқали кўрсатилганлиги керакли маълумотларни олишда ортиқча вақт сарфланишига, мол-мулклар бегоналаштирилиши ёки унга зарар етказилишига сабаб бўлади.

Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги Кишинев Конвенцияси ҳам (2002 йил 7 октябрь) Минск Конвенциясининг мантиқий давоми ҳисобланиб, унда ҳам фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам кўрсатишда бевоита Марказий орган сифатида Адлия вазирлиги белгиланган.

Жиноий йўл билан топилган ва чет эл ҳудудидаги активларни қайтаришга оид суд қарорларини ижро этишда халқаро ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги икки томонлама ва кўп томонлама фойдали халқаро шартномаларни ишлаб чиқиш ва амалиётда улардан самарали фойдалана олиш ижобий натижаларга эришиш имконини беради.

Бунда суд қарорларини ижро этишга ваколатли миллий орган ва чет давлати ваколатли органларининг ўзаро дўстона ҳамкорлиги талаб қилинади.

Шу сабабли, ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги халқаро сўров ва топшириқларни жўнатиш ва қабул қилиш, ҳужжатлар айланмасини Марказий орган иштирокисиз амалга ошириш имконини берувчи халқаро шартнома лойиҳасини ишлаб чиқиш таклиф қилинади.

Шартномада Аҳдлашувчи Томонларнинг мажбурий ижро органлари Аҳдлашувчи Томонларнинг қонунчилигига мувофиқ ижро ҳужжатларини мажбурий ижро этиш жараёнида ҳуқуқий ёрдам кўрсатиши ва маълумот алмашинувини амалга оширишда қуйидаги асосий йўналишларда:

- Аҳдлашувчи Томонлардан ижро ишини, шунингдек, жисмоний ва юридик шахслар, органлар ва мансабдор шахслардан зарур хабарнома, маълумотномалар, ҳужжатларни ёхуд уларнинг белгиланган тартибда тасдиқланган нусхаларини олиш бўйича сўровни (топшириқни) бажариш;

- ижро иши мавжудлиги, шунингдек ижро ишининг қайси босқичда эканлиги тўғрисида маълумот бериш;

- қарздорнинг иш жойини аниқлаш, шунингдек, унинг даромад манбалари ва миқдори, шу жумладан иш ҳақи ва унга тенглаштирилган бошқа тўловлар тўғрисида маълумот олиш;

- қарздорнинг пул маблағлари ва бошқа мулкни қидириш;

- ижро иши бўйича процессуал ҳужжатларни (мажбурий ижро органи қарорларини), шунингдек чақирув қоғозлари ва бошқа хабарномаларни (уларнинг нусхаларини) олувчига тақдим этиш;

- мажбурий ижро органи сўрови (топшириғи) бўйича мутахасис, таржимонни жалб этиш, шунингдек бажарилган ишлар натижалари тўғрисида ҳисобот ёки бошқа ҳужжатларни олишда ҳамкорлик қилишни кўзда тутиш лозим бўлади.

Шунингдек, тезкор маълумот алмашинувини амалга ошириш мақсадида Аҳдлашувчи Томонлар ижро иши, қарздорлар ва норезидент қарздорлар тўғрисидаги маълумотларни сақловчи ахборот тизимини яратиш таклиф қилинади.

Шу билан бирга, хабарномалар, маълумотлар ва ҳужжатларни олишда Аҳдлашувчи Томонларнинг мажбурий ижро органлари бошқа Аҳдлашувчи Томоннинг сўрови (топшириғи) бўйича ижро иши томонларидан, шунингдек, бошқа юридик ва жисмоний шахслардан зарур ахборотлар, маълумотлар, ҳужжатларни ёки уларнинг

белгиланган тартибда тасдиқланган нусхаларини олинишини таъминлаш;

- мол-мулк ва мулкый ҳуқуқлар ҳисоби юритиладиган давлат реестрларидан, бошқа реестрлар ва маълумотлар базасидан, юридик шахслар ва уларнинг филиалларини рўйхатга олиш ҳужжатларидан, фуқаролик ҳолатларини кайд этиш актларидан, ижро иши томонларининг мулкый ва номулкий ҳуқуқларига дахлдор бошқа ҳужжатлардан кўчирмалар, шунингдек, уларнинг ўрнатилган тартибдаги нусхалари Аҳдлашувчи Томонларнинг бир-бирига таржимасиз ва бепул юбориш;

- қарздор ва унинг мол-мулки турган жойини аниқлашда Аҳдлашаётган Томонларнинг мажбурий ижро органлари ўз ҳудудларидаги қарздор жисмоний шахс ёки юридик шахсларни, шунингдек уларнинг мол-мулкини аниқлашда ўзаро ёрдам кўрсатиш;

- Аҳдлашаётган Томонларнинг мажбурий ижро органлари бошқа Аҳдлашаётган Томон мажбурий ижро органларининг сўров (топшириғига) асосан жисмоний шахснинг доимий ёки вақтинча рўйхатдан ўтган манзилини, шунингдек зарурат туғилганда, жисмоний шахс рўйхатдан ўтган манзилда яшамаган тақдирда, амалда яшаб турган манзилини;

- давлат реестри маълумотларига мувофиқ юридик шахснинг турган жойи ва почта манзилини аниқлаш;

- Аҳдлашувчи Томонлар мажбурий ижро органининг мол-мулк турган жойини аниқлаш тўғрисидаги сўровида (топшириғида) турган жойини аниқлаш кўзда тутилган мол-мулк, шунингдек ушбу мол-мулкни идентификация қилиш имконини берадиган маълумотлар кўрсатиш;

- Аҳдлашувчи Томонлар мажбурий ижро органининг жисмоний ёки юридик шахснинг турган жойини аниқлаш тўғрисидаги сўровида (топшириғида) кўрсатилган шахсларнинг манзилларини аниқлашда ундаги мавжуд маълумотлар тўғрисида маълум қилиш каби вазифаларни амалга оширишни ўз ичига олади.

Шунингдек, Ахдлашувчи Томонлар ҳудудида олинган даромадлари миқдори ва манбаларининг иш ҳақи ва бошқа тенглаштирилган тўловлар бўйича (нафақа, стипендия ва ҳ.к) даромадлари, банк муассасалари орқали дивидент сифатида ва омонатлардан олинадиган фоизлар бўйича даромадлар, мулк ҳуқуқининг бошқа шахсга ўтишини истисно этганда, бошқа даромадлар, фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар бўйича олинадиган даромадларини аниқлаш ва маълумотларни тақдим қилишни назарда тутди.

Ушбу таклифлар натижасида чет эл ҳудудидаги жиноий йўл билан топилган активларни мусодара ёки қайтаришга оид суд қарорлари ижросини таъминлашда суд қарорларини тан олиш ва ижрога қаратиш масалаларида ҳамда Ахдлашувчи Томонлар ваколатли органлари билан марказий орган иштирокисиз сўров ва топшириқларни жўнатиш ва қабул қилишда сарфланадиган вақт тежалади, тезкорлик таъминланиши билан бирга мол-мулкни бегоналаштириш, яшириш ёки пул маблағларини банк ҳисоб рақамларидан яшириш олди олиниб, суд қарорлари ижроси сўзсиз таъминланишига эришилади.

Мазкур таклифлар республикамизда жиноий йўл билан топилган активларни мусодара қилиш, қайтаришда ваколатли органни белгилаш, унинг вазифа ва функцияларини аниқ кўрсатиш ва ҳар хил қарашларга барҳам бериш асосийси суд қарорлари ижросини сўзсиз таъминланиши бу борадаги халқаро ҳамкорликни янада такомиллаштиришга хизмат қилади.

ХУЛОСА.

Тадқиқот ишида активлар тушунчаси, уларни жиной йўл активларни ўзлаштириш йўллари, хатлаш, банк ҳисоб рақамларига банд солиш, мол-мулкни сақлаш, баҳолаш ҳамда реализацияни таъминлашда халқаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги сўров ва топшириқларнинг жўнатиш ва қабул қилишда халқаро тажриба чуқур таҳлил қилинган ҳолда ўрганилиб, миллий қонунчиликдаги амалдаги вазият ва уни такомиллаштириш бўйича тавсиялар ва зарур норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, шунингдек халқаро шартнома лойиҳаси ишлаб чиқилган.

Бундан ташқари, тадқиқот натижаларига кўра ижтимоий сўров ўтказилган бўлиб, ушбу сўровда 500 дан ортиқ соҳа мутахассисларининг фикр ва мулоҳазалари ўрганилиб таҳлил қилинган.

Активларни қайтариш бўйича халқаро тажриба ўрганилганда уларнинг ҳисобини юритиш, хатлаш, мол-мулкни баҳолаш ва реализациясини таъминлаш бўйича алоҳида ташкилот фаолият юритиши кўрсатилган.

Жиной йўл билан топилган активларни қайтаришда масъул бўлган орган сифтида Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро Бюросини белгилаш бу соҳадаги фаолияти ва функцияларини аниқ кўрсатиш тўғрисида таклиф киритилган.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги қонун:

“6-модда. Чет эл судлари ва арбитражлари қарорлари ва суд қарорлари ижросини таъминлашда чет эл ваколатли органларининг сўровларини ижро этиш

Чет эл судлари ва арбитражларининг қарорларини, шунингдек суд қарорлари ижросини таъминлашда чет эл ваколатли органлар сўровларини ижро этиш тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари ва халқаро шартномалари билан белгиланади.”

Ўзбекистон Республикаси суди томонидан чет эл судининг ёки арбитражининг қарори асосида берилган ижро варақаси, агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, қарор қонуний кучга кирган вақтдан эътиборан уч йил ичида мажбурий ижро этиш учун топширилиши мумкин.

(Мазмундаги норма билан тўлдириш).

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 30 майдаги “Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-3016-сонли қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги Низом 4-иловаси Бюронинг асосий вазифаси ва функциялари деб номланган 10-банди, “а” кичик банди 10-хатбошини;

“чет эл ҳудудидаги мол-мулк мусодараси ёки қайтариш ҳақидаги суд қарорлари ижросини таъминлашда хатланган мулкларнинг ҳисобини юритиш, шунингдек чет эл ваколатли органларининг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган чет эл ташкилоти мол-мулки ёки активларини аниқлаш ва уларни тасарруф этишни вақтинча чеклаш каби сўровнома (топшириқ)ларини Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари ва халқаро шартномалари талабларига мувофиқ тўғридан-тўғри бажариш”

(Ушбу мазмундаги хатбоши билан тўлдириш таклиф қилинади.)

Бундан кутилаётган натижа: миллий қонунчилигимизда жиноий йўл билан топилган активларни қайтариш ҳақидаги суд қарорлари ижросини таъминлаш учун масъул ваколатли орган белгиланади;

жиноий йўл билан топилган активларни қайтаришга оид суд қарорлари ижросини сўзсиз таъминланишига эришилади;

суд қарорлари ижроси билан боғлиқ сўровлар, (топшириқ) лар ижроси тўғридан-тўғри ва тез муддатларда таъминланади ҳамда сарфланадиган вақт тежалиб, мол-мулк бегоналаштирилиши ёки яшириши

олди олинади, бундан ташқари, чет эл ҳудудидаги активларни қайтариш ҳақидаги суд қарорлари ижросини таъминлашда хатланган мол-мулкларнинг ҳисоби юритилади, ушбу тоифадаги суд қарорлари ижросини таъминлашда сарфланадиган харажатлар ҳисоб-китоб калкуляцияси олдиндан аён бўлади. *(бунда активларни қайтаришда сарфланадиган харажат олдиндан ҳисоб-китоб қилинади.)*

Ўзаро халқаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги сўровларни амалга оширишда ишнинг дастлабки терговидан бошлаб, суд қарори ижроси таъминлангунга қадар бўлган босқичда ҳар бир шартномада белгиланган тартибга мувофиқ давлатлар ўртасида ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги сўров ва топшириқларнинг ва ҳужжатлар айланмасининг Марказий орган (Бош прокуратура, Адлия вазирлиги) иштирокисиз тўғридан-тўғри ваколатли орган томонидан амалга ошириш таклифи ҳам киртилмоқда.

Бундан кутилаётган натижа шундаки, керакли маълумотларни олишда ортиқча вақт сарфланишига, мол-мулклар бегоналаштирилиши ёки унга зарар етказилиши олди олинади.

Президентимизнинг “Ижро ҳужжатлари юзасидан қарздорликларни ундириш масалалари бўйича ягона идоралараро электрон ҳамкорлик тизимини яратиш тўғрисида”ги 2018 йил 13-мартдаги ПҚ-3597-сонли қарорлари қабул қилинган.

Унга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюросида Ижро ҳужжатлари юзасидан қарздорликларни ундириш масалалари бўйича ягона идоралараро электрон ҳамкорлик тизими яратилган бўлиб тизим қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

- қарздор-жисмоний шахслар ва уларнинг мол-мулклари, шунингдек, олиб берилиши лозим бўлган болани қидиришда Бюро ва давлат органлари, банк муассасалари ва бошқа ташкилотлар ўртасида тезкор ахборот алмашиш;

- давлат ижрочиларининг қарорлари, топшириқлари, кўрсатмалари, билдиришномалари ва бошқа хабарномаларини, шунингдек, уларга жавобларни тегишли давлат органлари, банк муассасалари ва бошқа ташкилотларига электрон ҳужжат кўринишида юбориш (қабул қилиш);

- суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишдан бўйин товлаётган қарздорларга, шу жумладан уларнинг мол-мулклари ва мулкӣ ҳуқуқларига нисбатан чеклов чораларини ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда ўз вақтида қўллаш.

Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини мажбурий ижро этишда Бюро билан электрон ҳамкорликни амалга оширувчи давлат органлари ва ташкилотлар рўйхати қарордаги иловага мувофиқ тасдиқланган.

Мазкур рўйхатни бошқа давлат органлари ва ташкилотлар билан кенгайтириш, шунингдек, улар бўйича қарздорликларни ундириш масалалари бўйича идоралараро электрон ҳамкорлик схемасини келишилган ҳолда белгилаш ҳуқуқи Бюрога берилган бўлиб, унда:

- мавжуд маълумотларнинг тезкорлиги ва ҳаққонийлигини таъминлаган ва қонун ҳужжатларига мувофиқ ахборот хавфсизлигини таъминлаш бўйича ташкилий-техник чора-тадбирларни кўрган ҳолда рухсатсиз фойдаланишга имкон бермайдиган ҳимояланган телекоммуникация тармоқлари орқали;

- ҳамкорлик қилувчи ташкилотларнинг ахборот тизимларига тўғридан-тўғри уланиш ёки ҳамкорлик қилувчи ташкилотларнинг маълумотлар базаларини Бюронинг ахборот тизимида такрорлаш ва мунтазам янгилаб бориш ёхуд ҳамкорлик қилувчи ташкилотларнинг ахборот тизимларини Бюронинг ахборот тизими билан интеграция қилиш йўли билан;

- Бюро ва ҳамкорлик қилувчи ташкилот ўртасида тузиладиган электрон ҳамкорлик тўғрисидаги келишувлар ва технологик йўриқномаларга мувофиқ амалга оширилиши кўрсатилган.

Шунингдек, ҳамкорлик қилувчи ташкилотларнинг ахборот тизимларидаги ёки маълумотлар базаларидаги такомиллаштиришлар ёхуд электрон ҳамкорлик тўғрисидаги технологик йўриқноманинг ўзгаришига олиб келаётган ҳар қандай ўзгартириш Бюро билан келишилган ҳолда амалга оширилиши ва Ягона электрон ҳамкорлик тизимига интеграция қилиниши белгиланган.

Мазкур қарор республикада қарздор жионий ва юридик шахслар қарздорликларини ундириш масалалари бўйича ягона идоралараро электрон ҳамкорлик тизими ҳисобланиб, асосий база Бюро АКТ ходимлари томонидан назорат қилиб борилади.

Бугунги кунда 30 дан ортиқ ташкилотлар билан мазкур қарор талаблари асосида ўзаро электрон ҳамкорлик тўғрисидаги идоралараро технологик йўриқнома имзоланиб амалиётда тадбиқ қилинмоқда.

Ушбу имкониятлар натижасида қарздор шахсга нисбатан унинг мулкӣ аҳволи тўғрисидаги маълумотлар илгаригидек ўн беш кун ичида эмас балки ўн беш сонияда олиш имконияти пайдо бўлди.

Шу сабабли, Бюрога берилган ваколат ва ҳуқуқлардан самарали фойдаланиш мақсадида, ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги халқаро сўров ва топшириқларни жўнатиш ва қабул қилиш, ҳужжатлар айланмасини Марказий орган иштирокисиз амалга ошириш имконини берувчи халқаро шартнома лойиҳасини ишлаб чиқиш ҳамда лойиҳада қуйидагилар:

- Аҳдлашувчи Томонлардан ижро ишини, шунингдек, жисмоний ва юридик шахслар, органлар ва мансабдор шахслардан зарур хабарнома, маълумотномалар, ҳужжатларни ёхуд уларнинг белгиланган тартибда тасдиқланган нусхаларини олиш бўйича сўровни (топшириқни) бажариш;

- ижро иши мавжудлиги, шунингдек ижро ишининг қайси босқичда эканлиги тўғрисида маълумот бериш;

- қарздорнинг иш жойини аниқлаш, шунингдек, унинг даромад манбалари ва миқдори, шу жумладан иш ҳақи ва унга тенглаштирилган бошқа тўловлар тўғрисида маълумот олиш;

- қарздорнинг пул маблағлари ва бошқа мулкни қидириш;
- ижро иши бўйича процессуал ҳужжатларни (мажбурий ижро органи қарорларини), шунингдек чакирув қоғозлари ва бошқа хабарномаларни (уларнинг нусхаларини) олувчига тақдим этиш;
- мажбурий ижро органи сўрови (топшириғи) бўйича мутахасис, таржимонни жалб этиш, шунингдек бажарилган ишлар натижалари тўғрисида ҳисобот ёки бошқа ҳужжатларни олишда ҳамкорлик қилишни кўзда тутиш лозим бўлади.

Шунингдек, тезкор маълумот алмашинувини амалга ошириш мақсадида Аҳдлашувчи Томонлар ижро иши, қарздорлар ва норезидент қарздорлар тўғрисидаги маълумотларни сақловчи ахборот тизимини яратиш таклиф қилинади.

Шу билан бирга, хабарномалар, маълумотлар ва ҳужжатларни олишда Аҳдлашувчи Томонларнинг мажбурий ижро органлари бошқа Аҳдлашувчи Томоннинг сўрови (топшириғи) бўйича ижро иши томонларидан, шунингдек, бошқа юридик ва жисмоний шахслардан зарур ахборотлар, маълумотлар, ҳужжатларни ёки уларнинг белгиланган тартибда тасдиқланган нусхаларини олинишини таъминлаш;

- мол-мулк ва мулкый ҳуқуқлар ҳисоби юритиладиган давлат реестрларидан, бошқа реестрлар ва маълумотлар базасидан, юридик шахслар ва уларнинг филиалларини рўйхатга олиш ҳужжатларидан, фуқаролик ҳолатларини қайд этиш актларидан, ижро иши томонларининг мулкый ва номулкий ҳуқуқларига дахлдор бошқа ҳужжатлардан кўчирмалар, шунингдек, уларнинг ўрнатилган тартибдаги нусхалари Аҳдлашувчи Томонларнинг бир-бирига таржимасиз ва бепул юбориш;

- қарздор ва унинг мол-мулки турган жойини аниқлашда Аҳдлашаётган Томонларнинг мажбурий ижро органлари ўз ҳудудларидаги

қарздор жисмоний шахс ёки юридик шахсларни, шунингдек уларнинг мол-мулкини аниқлашда ўзаро ёрдам кўрсатиш;

- Аҳдлашаётган Томонларнинг мажбурий ижро органлари бошқа Аҳдлашаётган Томон мажбурий ижро органларининг сўров (топшириғига) асосан жисмоний шахснинг доимий ёки вақтинча рўйхатдан ўтган манзиллини, шунингдек зарурат туғилганда, жисмоний шахс рўйхатдан ўтган манзилда яшамаган тақдирда, амалда яшаб турган манзиллини;

- давлат реестри маълумотларига мувофиқ юридик шахснинг турган жойи ва почта манзиллини аниқлаш;

- Аҳдлашувчи Томонлар мажбурий ижро органининг мол-мулк турган жойини аниқлаш тўғрисидаги сўровида (топшириғида) турган жойини аниқлаш кўзда тутилган мол-мулк, шунингдек ушбу мол-мулкни идентификация қилиш имконини берадиган маълумотлар кўрсатиш каби вазифаларни амалга оширишни белгилловчи қоидаларни мустаҳкамлаш таклиф қилинади.

Олий юридик таълим муассасаларида халқаро хусусий ҳуқуқ, англо-саксон ҳуқуқ тизими ва қонунчилиги, шунингдек миллий жиноят ижроия қонунчилиги, суд қарорларини ижро этиш соҳасидаги фанлар соатини кўпайтириш, талаба ёшларнинг ижро соҳасидаги кўникмаларини шакллантириш ва фанни чуқур ўзлаштириш мақсадида амалиётчи ходимларни жалб қилган ҳолда мунтазам дарс машғулотлари ўтказилишини ташкил этиш таклиф қилинади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси (2018 йил 28 декабрь).
3. 15 май 2019 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси давлат активларини бошқариш агентлиги фаолиятини ташкил этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги 404-сонли Қарори билан тасдиқланган Низом.
4. Иқтисодий атамалар луғати <http://www.bizplan.uz/theory/dictionary/?filter2=A-Z>
5. Жан-Пьер Брюн Ларисса Грей Кевин Стивенсон Клайв Скотт “Руководство по возврату активов для специалистов- практиков” 2012 г.
6. Ўзбекистон Республикасининг 26 август 2006 йилдаги “Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни.
7. “Опыт США и Германии в сфере борьбы с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем” МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «СИМВОЛ НАУКИ» №2/2016 ISSN 2410-700X.
8. Global Profiles of the Fraudster, KPMG International, 2016 UNODC and The World Bank, “Stolen Asset Recovery (StAR) Initiative: Challenges, Opportunities, and Action Plan” (World Bank, Washington, DC, 2007), p. 10, citing Raymond Baker, *Capitalism’s Achilles Heel: Dirty Money and How to Renew the Free-Market System* (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2005).
9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 15 июль 2009 йилдаги “Давлат даромадига ўтказиладиган мол-мулкни олиб қўйиш, сотиш ёки йўқ қилиб ташлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги Қарори билан тасдиқланган Низом.
10. 12.03.2019 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш самарадорлигини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 4236-сонли Қарори
11. 29.12.2001 йилда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан “Суд ижрочилари бўлимларида ижро ва иш юритиш тўғрисида йўриқномани тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш ҳақидаги” 1091-сон билан давлат рўйхатидан ўтказилган буйруқ.
12. Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодекси 233-моддаси Банд солинган мулкни қонунга хилоф равишда тасарруф этиш тегишли жавобгарликка сабаб бўлади.
13. 24.12.2015 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг “Суд ижрочилари томонидан ижро ҳаракатларини амалга оширишда хатланган мол-мулкни баҳолаш тартиби тўғрисидаги” Низомни тасдиқлаш ҳақидаги 2744-сонли Қарори.
14. Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 29 августдаги “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуни.
15. 11.09.2017 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Автомобилтранспорт воситаларини давлат даромадига ўтказиш тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 707-сонли Қарори
16. 27.07.2017 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишда мол-мулкни реализация қилиш тартиб-таомилларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3149-сонли Қарори билан тасдиқланган “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишда мол-мулкни реализация қилиш бўйича электрон онлайн-аукционларни ташкил этиш ва ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Низом.

17. Механизмы и процедуры возвращения активов в США: *практическое руководство для международного сотрудничества*". Подразделение по отмыванию денег и возврату активов (MLARS) Министерство юстиции США.
18. Опыт США и Германии в сфере борьбы с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем" международный научный журнал «символ науки» №2/2016 issn 2410-700x.
19. Выявление доходов от преступной деятельности: опыт ирландии. «возврат похищенных активов руководство по конфискации активов вне уголовного производства» стр. 220.
20. Роль бюро по управлению активами в составе управления по борьбе с отмыванием денег «Возврат похищенных активов руководство по конфискации активов вне уголовного производства» стр. 239.
21. *Теодор Гринберг, Линда Сэмюэль, Вингейт Грант, Ларисса Грей*. Возврат похищенных активов: Руководство по конфискации активов вне уголовного производства. — Москва: Альпина Пабlishерз, 2010. — 356 с. — ISBN 978-5-9614-1205-5.
22. Конвенция ООН против коррупции (UNCAC), ст. 2; Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности (UNTOC), ст. 2; Конвенция о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ, ст. 1.